

Udveksling i Norden

Værdien af ophold i produktionsmiljøer
inden for kunsthåndværk og design

Kolofon

Titel: Udveksling i Norden - Værdien af ophold i produktionsmiljøer inden for kunsthåndværk og design

Udarbejdet af: Åsmund Trolle Boye Lindquist-Kverneland, Signe Marie Christensen-Dalsgaard og Ida Saxton

Udgivelsesår: 2025

Udgiver: Kulturens Analyseinstitut

Grafisk design: Anton Vinther

Korrektur: Lars Christiansen, Dansk Sprogrevision

Fotografer: Ane Fabricius Christiansen, Caroline Slotte, Chikako Harada, Kristina Hernandez, Marie Ekstedt Bjersing og Rosanna Vibe

ISBN: © 2025 Kulturens Analyseinstitut.

Alle rettigheder forbeholdes.

Kontakt: Kulturens Analyseinstitut, Stændertorvet 3D, 4000 Roskilde, Danmark

Telefon: (+45) 69 16 26 69

E-mail: info@kulturanalyser.dk

Website: kulturensanalyseinstitut.dk

Om Kulturens Analyseinstitut: Kulturens Analyseinstitut er en selvejende og uafhængig institution etableret ved lov i 2023 på baggrund af et politisk flertal i Folketinget. Kulturens Analyseinstituts formål er at skabe og formidle viden om kulturens betydning i samfundet gennem uafhængige analyser og undersøgelser. Vi arbejder på tværs af kultursektoren for at samle og formidle viden, der kan inspirere til konkrete handlinger og styrke dialogen mellem forskellige aktører.

Indhold

Forord	4
Resumé	7
Indledning	9
Redegørelse for fund i spørgeskemaundersøgelsen	14
Redegørelse for fund i interviews	21
Udbytte og motivation for kunsthåndværkere og designere . .	24
Udbytte og motivation for produktionsmiljøer	27
Barrierer og udfordringer	30
Potentialer og udviklingsmuligheder	35
Kulturens Analyseinstituts anbefalinger	45
Anbefalinger til styrket samarbejde på tværs af Norden	46
Anbefalinger til kunsthåndværkere og designere	48
Anbefalinger til produktionsmiljøer	49
Anbefalinger til fonde og brancheorganisationer	51
Anbefalinger til politikere og beslutningstagere	54
Efterord ved Kulturens Analyseinstitut	56
Referencer og bilag	57

Forord

I 2023 indledte Statens Kunstfond (DK), Norwegian Crafts (NO) og Nordisk Kulturfond et nyt nordisk samarbejde for at undersøge og udvikle mulighederne for udveksling i Norden på kunsthåndværk- og designområdet, som udgør en central del af den nordiske kulturidentitet og nutidige kunstneriske produktion. Samarbejdet er drevet af et hovedspørgsmål, nemlig hvordan højt specialiseret viden og færdigheder inden for kunsthåndværk og design kan udvikles og bevares på en bæredygtig måde med en relevans både nu og i fremtiden? Med markante ændringer i områdets uddannelseslandskab, udflytning af produktion og et uomstrideligt behov for at arbejde bæredygtigt – både kulturelt, økologisk, socialt og økonomisk - i en tid med geopolitiske og klimatiske forandringer, kan udveksling spille en central rolle på kunsthåndværk- og designområdet. Som kunststøtteorganer er vi interesserede i, hvordan vi kan understøtte dette gennem et samarbejde på tværs af Norden.

Der er mange antagelser om hvad udvekslingsophold, forstået som ophold der giver mulighed for både faglig, kulturel og/eller geografisk udveksling, kan bidrage med. Men vi har en ambition om at arbejde vidensbaseret i vores søgen efter svar på afledte spørgsmål: Hvordan udvides forståelsen af uddannelse inden for kunsthåndværk og design? Hvordan skabes der videre rammer for, hvad et relevant ophold kan være for kunsthåndværk og designprofessionelle – udøvere, forskere og formidlere – og hvordan gøres det bæredygtigt? Hvordan etableres der forbindelser mellem udøver og produktionsmiljø, så et ophold kan udvikle og udfordre den enkeltes praksis og omvendt? Og hvordan skabes der synlighed om det potentiale, som ophold i produktionsmiljøer har for lokal og regional udvikling og vækst?

I et forsøg på at finde svar på disse spørgsmål inviterede Statens Kunstfond og Norwegian Crafts ansøgere til at søge puljen Nordisk Udveksling/Nordic Exchange Programme som blev udbudt to gange i 2024. På den måde fik de kunsthåndværk- og designprofessionelle mulighed for selv at pege på, hvilke højt specialiserede produktionsmiljøer som var relevante for dem. Og de kunne designe et forløb efter eget behov og med et tema, som var relevant for netop dem og deres vært. Formaterne har været vidt forskellige og temaerne har spændt bredt, fra arbejdet med tang til digitalvævning, oprindelige kulturer, plantefarvning, lokale råstoffer og tværkunstneriske møder på tværs af Norden.

Derudover har vi fra Norwegian Crafts, Statens Kunstfond og Nordisk Kulturfond engageret Kulturens Analyseinstitut (DK) til at analysere data fra puljerne og interviewe de involverede residerter og produktionsmiljøer, for at kunne lære af dem og de behov, der findes i feltet – både de behov, som blev mødt af de støttede ophold, og de behov, som endnu er ubesvarede. I analysen indgår der desuden fund fra en spørgeskemaundersøgelse, som blev sendt ud til medlemmer af organisationer i Nordic Network of Craft Associations (NNCA) for at sikre en bredere nordisk informationsindsamling.

Nu står vi endelig med indsigterne fra analysen i form af denne rapport, som har værdifulde indsigter, viden og anbefalinger. Den indeholder blandt andet konkret viden om den store værdi og de udviklingsmuligheder, som ophold i produktionsmiljøer i Norden giver – både til de kunsthåndværk- og designprofessionelle og til produktionsmiljøerne. Rapporten understreger også, at et stærkere samarbejde i den nordiske region har stort potentiale til at løfte både udøvere og produktionsmiljøer – og bidrage til blandt andet lokal og regional vækst, erhverv og innovation, engagement og kulturturisme: ”Et (...) koordineret løft vil kunne øge tilgængeligheden og effekten af udvekslingsophold, til gavn for både kunsthåndværk- og designprofessionelle, kulturinstitutioner og samfundet som helhed” (s. 8). Norden er med andre ord en vital ressource for fagområdet såvel som det omgivende samfund. Rapporten peger dog også på, at der savnes politisk vilje og engagement til at forløse dette potentiale.

Et helt centralt forhold, som rapporten identificerer, er manglen på overblik og koordinering omkring eksisterende udvekslingsmuligheder i Norden, der er organiseret meget forskelligt på kunsthåndværk- og designområdet. Netop fordi der er en meget forskellige organisering i Norden, er der værdifuld viden at hente hos kunsthåndværk- og designområdets forskellige aktører, som helt oplagt kan supplere organiseringerne på en frugtbar måde. Derfor afføder rapportens anbefalinger en klar ambition om at få udviklet og etableret et fællesnordisk og ligeværdigt netværk for vidensdeling og samarbejde om udvekslingsophold i produktionsmiljøer inden for kunsthåndværk og design i Norden. Et netværk som skal fremme den kunstneriske udvikling, vidensudveksling og opkvalificering inden for kunsthåndværk- og designområdet gennem lettere adgang til udveksling i Norden.

Vi håber, at mange har lyst til at engagere sig og bruge rapporten til at løfte de oplagte potentialer, rapporten peger på, og dermed styrke fremtidens bæredygtige udvikling af kunsthåndværk- og designområdet gennem udveksling på tværs af Norden.

På vegne af projektgruppen

Anni Nørskov Mørch, Udvalgsleder, Statens Kunstfonds Projektstøtteudvalg
for Kunsthåndværk og Design 2022-2025

Hege Veronica Henriksen, Direktør, Norwegian Crafts

**Norwegian
Crafts**

K
Statens
Kunstfond

**NORDISK
KULTURFOND**

Motivation for samarbejdet

Samarbejdets interesse i at undersøge og udvikle mulighederne for udveksling på kunsthåndværk- og designfeltet i Norden, er for Statens Kunstfond en del af det strategiske fokus på kunstnerisk udvikling gennem udveksling og forankring som det siddende Projektstøtteudvalg for Kunsthåndværk og Design (2022-2025) har tilskyndet. Norwegian Crafts har involveret sig ud fra en oplevelse af Norden som en vigtig ressource og formidlingsarena for kunsthåndværkere i Norge og som en naturlig forlængelse af tidligere nordiske samarbejder med bl.a. The Nordic Network of Crafts Associations. For Nordisk Kulturfond ligger engagementet i samarbejdet i forlængelse af fondens tidligere arbejde og satsning inden for kunsthåndværk- og designområdet i Norden og muligheden for at styrke dette i fremtiden.

Arabia Art Department Society, Helsinki, Finland. Foto: Chikako Harada

Resumé

Denne rapport, udarbejdet af Kulturens Analyseinstitut for Norwegian Crafts og Statens Kunstfond, undersøger værdien, barriererne og udviklingspotentialer for udvekslingsophold i produktionsmiljøer på tværs af Norden. Baseret på dybdeinterviews og en spørgeskemaundersøgelse blandt nordiske kunsthåndværkere og designere dokumenterer undersøgelsen, hvordan disse ophold skaber værdifulde synergier mellem kunstnerisk udvikling og kulturarvsbevaring.

Udvekslingsophold i produktionsmiljøer, hvor kunsthåndværk- og designprofessionelle får adgang til specialiserede produktionsmiljøer og håndværkstraditioner – viser sig at være værdifulde på flere niveauer samtidig. For kunsthåndværkere og designere giver opholdene mulighed for teknisk kompetenceløft, intensive eksperimenter og netværksudvidelse, hvor 86 % rapporterer at have opnået kunstnerisk udvikling og 74 % producerer nye værker eller prototyper. For produktionsmiljøerne bidrager udvekslingsophold til videreførelse af fornyet faglig inspiration, håndværkstraditioner og øget publikumsinteresse, hvilket styrker deres langsigtede relevans og overlevelse.

Opgaven er blevet stillet, så undersøgelsen i alle sine dele har fokus på bæredygtighed i bredeste forstand: En udvikling, som opfylder de nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare. Det vedrører både miljøet, det kulturelle, det sociale og det økonomiske i samfundet. Evaluering af hvordan udvekslingsophold påvirker kunstnernes faglige udvikling og produktionsmiljøernes bæredygtighed i værtsrollen og kapacitet til at imødekomme kunstnernes behov står centralt i undersøgelsens fokus.

På området for bæredygtighed vurderer Kulturens Analyseinstitut, at udvekslingsophold i produktionsmiljøer konkret bidrager til alle fire dimensioner af bæredygtighed. Miljømæssigt gennem eksperimenter med grønnere produktionsmetoder og brug af lokale materialer. Kulturelt ved at bevare immateriel kulturarv gennem aktiv praksis. Økonomisk ved at skabe nye forretningsmodeller og produkter, der kan kommercialiseres. Socialt gennem engagement i lokalsamfundet og øget inklusion. Dette placerer kunsthåndværk- og designområdet i krydsfeltet mellem kultur, erhverv, uddannelse og regional udvikling. Dette potentiale udfoldes også i rapporten, hvordan der er et udviklingspotentiale knyttet til udvekslingsopholdene, som kan bidrage til økonomisk vækst særligt i lokalområderne. Analysen viser et betydeligt potentiale for styrket nordisk samarbejde. De nordiske lande besidder komplementære styrker inden for forskellige håndværkstraditioner og tradition for produktion, og et koordineret samarbejde kan positionere Norden internationalt som en foregangsregion for udvekslingsophold indenfor kunsthåndværk- og designområdet. Undersøgelsen dokumenterer et konkret ønske om fælles nordiske platforme for information, erfaringsudveksling og mobilitet mellem landene.

Baseret på disse fund sammenfatter Kulturens Analyseinstitut en række strategiske anbefalinger for at styrke feltet:

For kunsthåndværkere og designere anbefales en mere proaktiv tilgang til udvekslingsophold, grundig forberedelse, klare aftaler om praktiske forhold og aktiv videndeling efter opholdet.

For produktionsmiljøer anbefales formalisering af udvekslingsophold, adressering af de største barrierer, klare rammer, netværksopbygning med andre produktionsmiljøer, og systematisk dokumentation af resultater.

For fonde og brancheorganisationer anbefales prioritering af udvekslingsophold inden for kunsthåndværk og design i støtteordninger, forenkling af ansøgningsprocesser, støtte til netværk og kapacitetsopbygning, integrering af bæredygtighedskrav, og udvikling af fleksible formater for ophold tilpasset forskellige behov.

For politikere og beslutningstagere anbefales integration af produktionsmiljøer i kulturpolitiske strategier, forbedrede rammevilkår gennem lovgivning og incitamenter, tværsektoriel koordinering, samt aktiv fremhævelse af succesfulde udvekslingsophold og produktionsmiljøer.

Kulturens Analyseinstitut anbefaler etablering af en fælles nordisk digital platform, der samler information om muligheder for udvekslingsophold til potentielle brugere af ordningen, udvikling af mere varierede og fleksible formater for ophold, systematisk integration af bæredygtighedsperspektiver, og styrket dokumentation og videndeling på tværs af landene. Et sådant koordineret løft vil kunne øge tilgængeligheden og effekten af udvekslingsophold, til gavn for både kunsthåndværk- og designprofessionelle, kulturinstitutioner og samfundet som helhed.

Med en strategisk prioritering og koordineret indsats på tværs af aktører og lande kan udvekslingsophold i produktionsmiljøer udgøre et kraftfuldt værktøj til at fremme både kulturel, social og økonomisk bæredygtighed i Norden, samtidig med at specialiseret viden, produktionsmetoder og unikke design- og kunsthåndværkstraditioner holdes levende gennem nutidig kunstnerisk praksis.

Kulturens Analyseinstitut august 2025

Indledning

Denne rapport præsenterer en analyse af kunsthåndværkere og designeres udvekslingsophold i produktionsmiljøer i Norden. Udvekslingsophold betegnes ofte som fx residency, artist-in-residence, arbejdsophold, fellowship-program mv. Rapporten anvender betegnelsen udvekslingsophold i produktionsmiljøer, idet der er tale om både en geografisk og faglig udveksling. Analysen er initieret af Norwegian Crafts og Statens Kunstfond som del af et bredere nordisk samarbejdsprojekt mellem parterne samt Nordisk Kulturfond om at styrke kunsthåndværkeres og designeres mobilitet og adgang til produktionsmiljøer på tværs af de nordiske lande. Kulturens Analyseinstitut har udarbejdet rapporten med henblik på at skabe et vidensbaseret grundlag for fremtidige indsatser på området.

Baggrund for analysen

Kunsthåndværk og design udgør en central del af den nordiske kulturidentitet og nutidige kunstneriske produktion. Udvekslingsophold i produktionsmiljøer, fx keramikværksteder, tekstilfabrikker og andre design- og kunsthåndværksorienterede faciliteter, tilbyder unikke muligheder for faglig fordybelse, vidensdeling, kunstnerisk udvikling og teknisk opkvalificering for udøvere. Samtidig viderefører disse ophold nordiske produktions- og håndværkstraditioner i en moderne kontekst, hvilket bidrager til kulturel bæredygtighed og bevaring af materiel og immateriel kulturarv. På trods af potentialerne er der begrænset viden om, hvilken værdi disse ophold skaber for både kunsthåndværkere og designere og produktionsmiljøer, samt hvilke barrierer der begrænser adgangen. Denne rapport søger at belyse disse spørgsmål og identificere mulige veje for at styrke mulighederne for udvekslingsophold bæredygtigt i de nordiske lande.

Guldagergaard - Internationalt keramisk forskningscenter, Skælsør, Danmark. Foto: Guldagergaard, 2025

Formål og fokusområder

Rapportens formål er inddelt i tre hoveddele:

- For det første at identificere centrale muligheder og potentialer ved udvekslingsophold i produktionsmiljøer, og hvordan de fremmer kunstnerisk udvikling, teknisk kompetenceløft, vidensdeling og netværksskabelse på tværs af generationer og fagligheder.
- For det andet at kortlægge barrierer og udfordringer, der i dag hindrer kunsthåndværk- og designprofessionelle i at deltage eller vanskeliggør produktionsmiljøernes gennemførelse af ophold, fx økonomiske, praktiske og strukturelle forhold.
- For det tredje at formulere perspektiver og udviklingsmuligheder, der kan forbedre tilgængeligheden og udbyttet af disse udvekslingsophold fremover. Analysen adresserer både udøvrernes faglige udbytte og produktionsmiljøernes kapaciteter og bæredygtighed, med et særligt fokus på at integrere hensyn til miljø, kulturarv, økonomi og inklusion i praksis.

Som det også er beskrevet i rapportens resumé, er opgaven blevet stillet, så undersøgelsen i alle sine dele har fokus på bæredygtighed. Her forstås bæredygtighed som en udvikling, der imødekommer de nuværende generationers behov uden at bringe fremtidige generationers muligheder for at opfylde deres behov i fare. Bæredygtighed defineres bredt og vedrører både miljøet, det kulturelle, det sociale og det økonomiske i samfundet. Evaluering af hvordan udvekslingsophold påvirker kunstnernes faglige udvikling og produktionsmiljøernes bæredygtighed i værtsrollen og kapacitet til at imødekomme kunstnernes behov står centralt i undersøgelsens fokus.

Afgrænsning af undersøgelsen

Det er væsentligt at bemærke undersøgelsens afgrænsninger:

Geografisk fokus: Undersøgelsen omfatter primært udvekslingsophold i de otte nordiske lande: Danmark, Finland, Færøerne, Grønland, Island, Norge, Sverige og Åland. Internationale eksempler inddrages som perspektivering, men er ikke undersøgelsens hovedfokus.

Faglig afgrænsning: Undersøgelsen fokuserer specifikt på kunsthåndværk og design, ikke andre kunstformer som billedkunst, litteratur eller musik mv., selvom disse områder også har udviklet praksisser for ophold.

Tidsperiode: Undersøgelsen giver et statusbillede på 2024-2025 og inkluderer ikke systematisk historisk kortlægning af feltet eller tidligere initiativer.

Metodiske begrænsninger: Som beskrevet i afsnittet ”Metodisk tilgang og undersøgelsesdesign” har undersøgelsen visse geografiske skævheder i datagrundlaget med overvægt af danske og norske cases.

Formål: Rapporten er ikke en udtømmende kortlægning af alle muligheder af udvekslingsophold i Norden, men en primært kvalitativ analyse af potentialer, barrierer og udviklingsmuligheder baseret på udvalgte cases og erfaringer.

Målgrupper

Undersøgelsen henvender sig primært til følgende målgrupper:

- **Kunsthåndværk- og designprofessionelle**, der overvejer eller planlægger udvekslingsophold, og som kan bruge rapportens indsigter til karriereudvikling.
- **Produktionsmiljøer** (fx værksteder, fabrikker, kulturinstitutioner) der tilbyder eller ønsker at etablere residencies, og som kan hente inspiration til organisering og forretningsmodeller.
- **Fonde og brancheorganisationer** som arbejder for kunsthåndværk, design, bæredygtighed, kulturarv, kulturturisme og erhverv, der har interesse i at udvikle feltet gennem støtte, netværk og viden.
- **Politiske beslutningstagere og myndigheder i Norden**, som udformer strategier og støtteordninger på kunsthåndværk- og designområdet samt på politikområder som kultur og erhverv.

Definitioner

Der anvendes følgende begreber med følgende forståelse:

- **Udvekslingsophold:** Et midlertidigt ophold, hvor en kunsthåndværk- eller designprofessionel får tid, rum og adgang til specialiserede faciliteter for at undersøge teknikker og traditioner og tilegne sig viden og færdigheder. Her forstås ophold som forankret i et produktionsmiljø med adgang til specialiseret udstyr, maskiner og/eller faglig ekspertise. ”Udveksling” som begreb vedrører dermed både en geografisk udveksling og/eller en faglig udveksling. Et udvekslingsophold betegnes andre steder som fx residency, artist-in-residence, arbejdsophold, fellowship-program mv.
- **Produktionsmiljø:** En institution, virksomhed eller et værksted med aktiv fremstilling inden for kunsthåndværk eller design der tilbyder eller ønsker udvekslingsophold. Det kan fx være et keramisk center, en tekstilfabrik, et museum med værkstedsfaciliteter, et glasværk, en industriel fabrik eller lignende miljø, hvor der findes unik materiel knowhow og udstyr. Det kan imidlertid også være områder hvor tidligere produktionsmiljøer har domineret, og hvor der endnu er kilder og stedsspecifikke erfaringer

at arbejde med. Derudover inkluderes også enkeltudøvere eller kollektiver med specifik fagkundskab/kompetence, som tilbyder eller er åbne for udvekslingsophold.

- **Bæredygtighed:** Bæredygtighed forstås bredt som udvikling, der opfylder aktuelle behov uden at kompromittere fremtidige generationers muligheder. I denne kontekst omfatter bæredygtighed både miljømæssige, kulturelle, sociale og økonomiske dimensioner, fx klimaaftryk, kulturarvens videreførelse, inklusion og økonomisk levedygtighed.
- **Udøver:** Betegnelsen anvendes som en neutral definition af at udøve en praksis, hvor betegnelsen kunsthåndværker og designer eller en anden specificeret stillingsbetegnelse eller titel ikke anvendes. "Udøver" som begreb inkluderer forskellige praksisformer, fagligheder, stillingsbetegnelser og titler inden for det brede kunsthåndværk- og designområde, inklusive dets kunstneriske dimensioner.

Metodisk tilgang og undersøgelsesdesign

Undersøgelsen er baseret på et mixed methods-design, der kombinerer kvalitative og kvantitative metoder for at sikre en nuanceret forståelse. Kernen i analysen er 19 dybdeinterviews, heraf er 9 interviews med kunsthåndværkere og designere, der har deltaget i produktionsmiljøorienterede udvekslingsophold, og 10 interviews med repræsentanter fra de produktionsmiljøer, de var på ophold hos, samt to andre produktionsmiljøer, der også opererer med arbejdsophold for udøvere. Produktionsmiljøerne er placeret på tværs af de nordiske lande, Danmark, Finland, Færøerne, Grønland, Island, Norge, Sverige og Åland. Disse interviews følger en semistruktureret guide og blev gennemført i 2024 via optagede onlinemøder. Derudover indgår sekundære data som ansøgningsmateriale og evalueringer fra Nordisk Udvexling/Nordic Exchange Programme. Nordisk Udvexling/Nordic Exchange Programme udveksling var en pulje initieret af Statens Kunstfond og Norwegian Crafts som blev udbudt to gange i 2024. Puljen gav kunsthåndværk- og designprofessionelle mulighed for selv at pege på hvilke højt specialiserede produktionsmiljøer, som var relevante for dem at besøge, og for selv at designe et forløb efter eget behov. Programmet har bl.a. finansieret de ni interviewede kunsthåndværkere og designeres arbejdsophold, samt en spørgeskemaundersøgelse udsendt til medlemmer af nordiske kunsthåndværker- og designorganisationer om deres generelle erfaringer med udvekslingsophold. Kombinationen af førstehåndsberetninger og supplerende data muliggør triangulering af fund og forankring af analysen i både praksis og teori. Eksempler og citater i rapporten stammer fra de semistrukturerede interviews og er ikke udtømmende for typer af produktionsmiljøer eller repræsentative for udøveres faglighed/arbejdsfelt på tværs af Norden. Der er en overvægt af keramik/porcelæn, tekstilt og grafisk tryk blandt eksemplerne, og det skyldes, at det er disse produktionsmiljøer og aftagere af udvekslingsophold, der har stillet op til interviews.

Undersøgelsens mixed-methods-design, der kombinerer dybdeinterviews, spørgesmaundersøgelse og sekundære data, vil fremadrettet i rapporten blot blive betegnet som undersøgelsen.

Analytisk tilgang og brug af AI

Alt interviewmateriale er transskriberet og analyseret ved hjælp af tematisk kodning. For at effektivisere kodningen er der anvendt brugerstyret kunstig intelligens (AI) som støtteværktøj, som er blevet brugt til at gennemlæse de omfattende transskriptioner og foreløbigt identificere gennemgående citater, temaer og mønstre på tværs af interviews. Også ansøgnings- og evalueringsmateriale er analyseret på samme måde. Denne maskinelle sortering er efterfølgende manuelt gennemgået og kvalitetssikret af to analytikere uafhængigt af hinanden for at sikre validitet og undgå bias.

Metodeovervejelser

Det er værd at bemærke visse begrænsninger i datagrundlaget. Geografisk er der repræsentation fra flere af de otte nordiske lande Danmark, Finland, Færøerne, Grønland, Island, Norge, Sverige og Åland blandt casestudierne, men der er en vis overvægt af danske og norske interviewpersoner, mens fx Grønland og Åland ikke indgår med egne produktionsmiljøcases. Dette skyldes antageligt, at denne rapport primært er baseret på data fra ansøgninger og interviews knyttet til kunsthåndværk- og designpuljen Nordic Exchange Programme (udmøntet af Norwegian Crafts og Statens Kunstfond), der kun var tilgængelig for ansøgninger fra norske og danske udøvere eller udøvere, som opholdt sig i Norge og Danmark. Resultaterne skal derfor i højere grad ses i lyset af respondenternes og casenes rammeforhold end i en kulturel eller geografisk kontekst. Desuden varierer de undersøgte udvekslingsophold i varighed, format og fagligt fokus (keramik, tekstil, papir m.m.), hvilket kan gøre det vanskeligt at generalisere på tværs, om end der indikeres flere fælles tendenser. Endelig er feltet under udvikling, flere initiativer er nye, og denne analyse giver et statusbillede på 2024-2025, men der kan hurtigt opstå nye praksisser eller løsninger, som ikke er medtaget i denne rapport. Vi har forsøgt at tage højde for disse forhold ved at inddrage en så bred vifte af kilder som muligt og ved at fokusere på overordnede mønstre frem for specifikke detaljer i hver enkelt case.

Arabia Art Department Society, Helsinki, Finland. Foto: Chikako Harada

Redegørelse for fund i spørgeskema- undersøgelsen

I det følgende præsenteres materialet fra spørgeskemaundersøgelsen, som sammen med de 19 afholdte dybdeinterviews og sekundære data udgør undersøgelsen. Se flere data-visualiseringer af spørgeskemaundersøgelsen på s. 61-65.

Datagrundlag

Spørgeskemaundersøgelsen blev udsendt til medlemmer af Nordic Network of Crafts Associations (NNCA), der omfatter de nordiske organisationer Danske Kunsthåndværkere & Designere (DK), HANDVERK og HÖNNUN (IS), Konsthantverkscentrum (SE), Konstnärernas Riksorganisation (SE), Norske Kunsthåndverkere (NO), og ORNAMO (FIN). På tværs af disse organisationer er der omkring 9000 tilknyttede medlemmer, dog har vi ikke det præcise antal. Herudover er spørgeskemaundersøgelsen sendt til abonnenter på Statens Kunstfonds nyhedsbrev målrettet kunsthåndværk- og designområdet. Nyhedsbrevet har ca. 5800 abonnenter ifølge Statens Kunstfond.

Undersøgelsen opnåede 242 besvarelser med tilstrækkelige data. Det er væsentligt at bemærke, at respondenternes forståelse af udvekslingsopholds-begrebet ikke nødvendigvis stemmer fuldstændig overens med den mere specifikke definition, som rapporten opererer med. Hvor rapporten fokuserer specifikt på udvekslingsophold i produktionsmiljøer, omfatter respondenternes svar en bredere vifte af erfaringer med forskellige ophold.

Respondentprofil

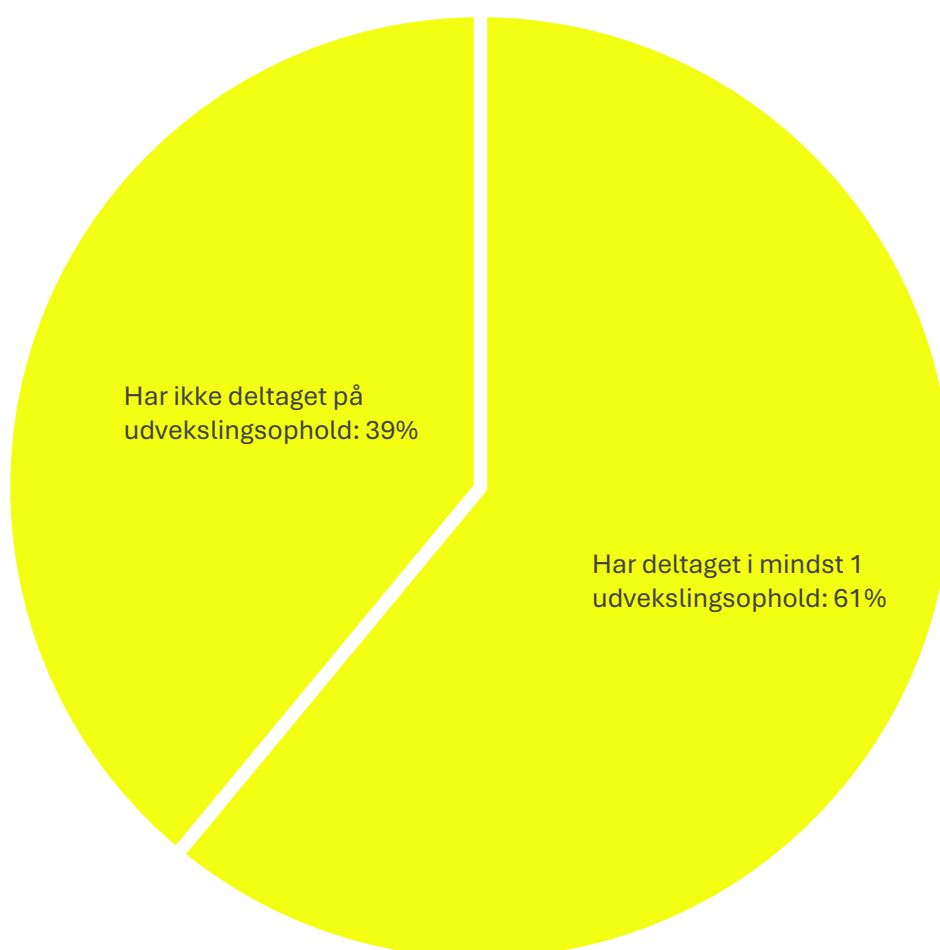
Kønsfordelingen viser en markant overvægt af kvinder, som udgør 86 % af respondenterne, mens mænd udgør 11 %, og 3 % identificerer sig som nonbinære eller foretrækker ikke at oplyse køn.

Den geografiske fordeling af respondenterne afspejler en vis ubalance med 45 % fra Sverige, 31 % fra Danmark, 12 % fra Norge, 10 % fra Island og kun 2 % fra Finland. Denne fordeling gør, at undersøgelsens resultater præsenteres med forbehold for nøjagtighed i forhold til geografiske vurderinger, særligt for Finland.

Hvad angår karrierestadier fordeler respondenterne sig med 41 % veletablerede kunsthåndværkere og designere, 32 % etablerede, 24 % nyuddannede og 3 % studerende. Respondenterne repræsenterer en bred vifte af kunsthåndværk- og designfaglige baggrunde, herunder tekstilkunstnere, keramikere, designere, glaskunstnere og smykke-kunstnere. Denne diversitet giver et nuanceret billede af forskellige faggruppers perspektiver på udvekslingsophold.

Erfaringer med udvekslingsophold

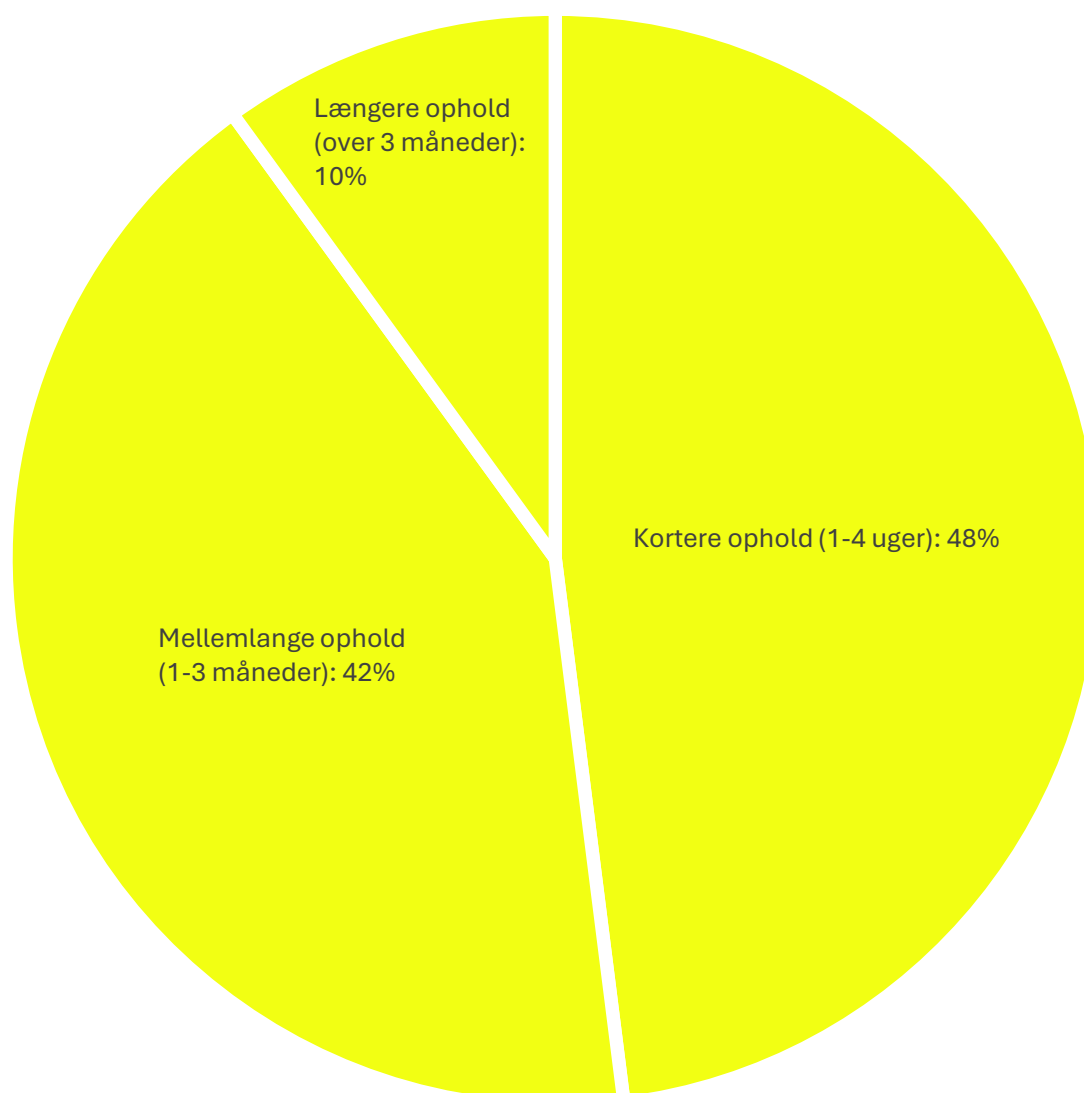
Af de adspurgte respondenter har 61 % tidligere deltaget i mindst ét ophold, mens 39 % aldrig har deltaget på udvekslingsophold.

Erfaringer med udvekslingsophold. Diagrammet viser procentmæssig fordeling af respondenter, som enten aldrig har deltaget, eller som mindst deltaget i ét ophold.

Blandt de respondenter, der har erfaring med udvekslingsophold, har 72 % deltaget i udvekslingsophold inden for deres eget nordiske hjemland, 43 % har deltaget i et andet nordisk land, 38 % i Europa uden for Norden, og 23 % uden for Europa.

Ser man på opholdenes varighed, har 48 % primært deltaget i kortere ophold (1-4 uger), 42 % i mellemlange ophold (1-3 måneder), og 10 % i længere ophold (over 3 måneder).

Udvekslingsopholdenes varighed. Diagrammet viser fordeling af ophold med forskellig varighed fordelt blandt respondenterne procentmæssigt.

Motivation og udbytte

De mest fremtrædende motivationsfaktorer blandt respondenterne er adgang til specialiserede faciliteter og udstyr, som 82 % af respondenterne angiver som vigtige. Ligeledes vægter 78 % muligheden for fordybelse og koncentreret arbejdstid højt, mens 76 % fremhæver faglig udvikling og læring af nye teknikker som væsentlige motivationsfaktorer. Netværksudvidelse og nye samarbejdsmuligheder er vigtige for 68 %, mens 65 % fremhæver kulturel inspiration fra nye omgivelser som en vigtig faktor. Adgang til faglig sparring og mentoring vægtes højt af 52 % af respondenterne.

Hvad angår det faktiske udbytte, respondenterne har opnået gennem udvekslingsophold, fremhæver 86 % af deltagerne kunstnerisk udvikling og tilegnelse af nye teknikker som et centralt udbytte. 74 % rapporterer, at de har produceret nye værker eller prototyper under opholdet, mens 69 % har udviklet nye netværk og samarbejdspartnere. 48 % oplever øget synlighed og eksponering som et resultat af deres deltagelse i udvekslingsophold, mens 32 % fremhæver nye forretningsmuligheder, og 31 % beskriver forbedrede karrieremuligheder som et udbytte.

Barrierer og udfordringer

De økonomiske barrierer træder særligt frem i besvarelsene, hvor 82 % af respondenterne fremhæver utilstrækkelig økonomisk støtte som en væsentlig begrænsning. 64 % peger på høje leveomkostninger under opholdet, 58 % nævner tab af indkomst under fraværet fra egen virksomhed, og 54 % fremhæver omkostninger til materialer og produktionsfaciliteter som økonomiske udfordringer.

De praktiske barrierer er ligeledes fremtrædende. Omsorgsforpligtelser nævnes af 68 % af respondenterne, mens 56 % peger på geografisk afstand og rejseomkostninger som udfordringer. 48 % oplever manglende fleksibilitet i opholdets længde som en barriere, og 42 % fremhæver udfordringer med at finde passende bolig under udvekslingsopholdet.

Blandt de strukturelle barrierer er manglende information om relevante muligheder den mest fremtrædende, som 68 % af respondenterne peger på. 59 % oplever uklare eller komplicerede ansøgningsprocedurer som en udfordring, 57 % påpeger det begrænsede antal udvekslingsophold inden for specifikke håndværksdiscipliner, og 42 % af de ikke-skandinaviske respondenter fremhæver sproglige barrierer i ansøgningsprocesser.

De administrative barrierer omfatter tidskrævende ansøgningsprocesser, som 64 % af respondenterne finder udfordrende. 38 % af de deltagere, som har statsborgerskab i lande uden for Skandinavien, oplever bureaukratiske udfordringer med visa og arbejdstilladelser, og 32 % peger på uklare kontrakter og aftaleforhold som er problematiske.

Respondenters efterspørgsel på et nordisk perspektiv

Respondenter med erfaring fra nordiske udvekslingsophold fremhæver flere styrker ved de nordiske udvekslingsophold. 76 % påpeger den høje faglige kvalitet og veludstyrede værksteder, 68 % værdsætter den professionelle organisering og struktur, 67 % fremhæver stærke faglige traditioner og håndværksmæssig ekspertise, og 54 % oplever god inddragelse i lokale fagmiljøer.

Samtidig identificerer respondenterne flere udviklingspotentialer i nordisk kontekst. 78 % peger på behovet for en fælles nordisk digital platform for udvekslingsophold, 72 % udtrykker ønske om støtteordninger specifikt til nordisk mobilitet, 64 % efterspørger mere specialiserede produktionsmiljøer, og 58 % fremhæver behovet for øget fleksibilitet i opholdslængde og format.

En respondent udtrykker det således: "De nordiske lande har et enormt potentiale for at skabe et sammenhængende netværk af komplementære udvekslingsophold, hvor man som kunsthåndværker kunne bevæge sig mellem forskellige specialiseringer. For eksempel at fordybe sig i træskæring i Finland, keramisk glasurforskning i Danmark og tekstil-teknikker i Sverige, alt sammen med en fælles forståelsesramme og lettilgængelig information."

Arabia Art Department. Proces foto fra en offentlig udsmykning for Arabia 135 block, Helsinki, Finland.
Foto: Caroline Slotte, 2024–2025

Bæredygtighedsperspektivet i besvarelsene

I alt 82 % af respondenterne angiver, at bæredygtighed er ”meget vigtigt” eller ”vigtigt” i deres kunstneriske praksis, 76 % mener, at programmer for udvekslingsophold bør inkorporere bæredygtighedsperspektiver, og 68 % efterspørger specifikt muligheder for udvekslingsophold med fokus på bæredygtige materialer og produktionsmetoder.

Respondenters ønsker til fremtidige udvekslingsophold

I alt 68 % af respondenterne efterspørger muligheder for kortere, intensive ophold på 2-4 uger, der er lettere at indpasse med familieliv og øvrige forpligtelser. Dette er særlig relevant for de 39 % af respondenterne, der aldrig har deltaget i et udvekslingsophold, da kortere ophold kan være mere tilgængelige for denne gruppe. Familievenlige formater, der giver mulighed for at medbringe partner og børn, efterspørges af 72 % af de respondenter, der har børn. 47 % af respondenterne udtrykker interesse for hybride modeller, der kombinerer fysisk tilstedeværelse og digitale elementer, særligt i lyset af klimahensyn og praktiske begrænsninger. Større adgang til specialiserede faglige miljøer med fokus på specifikke teknikker eller materialer, hvor kunsthåndværkere og designere kan opnå dybdegående læring, efterspørges af 64 % af respondenterne.

Arabia Art Department. Proces foto fra en offentlig udsmykning for Arabia 135 block, Helsinki, Finland.
Foto: Caroline Slotte, 2024–2025

Konklusion

Blandt de respondenter, der har erfaring med udvekslingsophold, har 72 % deltaget i ophold inden for deres eget nordiske hjemland, 43 % har deltaget i et andet nordisk land, 38 % i Europa uden for Norden, og 23 % uden for Europa. Dette viser både en stærk nordisk forankring og en betydelig international orientering blandt respondenterne. De økonomiske barrierer træder særligt frem i besvarelsene, hvor 82 % af respondenterne fremhæver utilstrækkelig økonomisk støtte som en væsentlig begrænsning. 64 % peger på høje leveomkostninger under opholdet, 58 % nævner tab af indkomst under fraværet fra egen virksomhed, og 54 % fremhæver omkostninger til materialer og produktionsfaciliteter som økonomiske udfordringer.

Det er vurderingen fra Kulturens Analyseinstitut, at et ønske om at styrke det nordiske samarbejde tydeligt fremgår af undersøgelsen. Kunsthåndværkere og designere ser potentialer i øget udveksling af erfaringer, teknikker og kulturel indsigt mellem de nordiske lande. Et fælles nordisk overblik og platform for udvekslingsophold efterspørges af mange respondenter. Respondenter med erfaring fra nordiske udvekslingsophold fremhæver flere styrker ved dem. Samtidig identificerer respondenterne flere udviklingspotentialer i nordisk kontekst. Et fremtrædende tema i besvarelsene er ønsket om mere fleksible formater for udvekslingsophold, der kan imødekomme forskellige livssituationer.

Data viser en markant interesse for bæredygtighedsaspekter blandt respondenterne. Bæredygtighedstemaerne omfatter miljømæssig bæredygtighed, hvor respondenter er optaget af at arbejde med lokale materialer og reducere energiforbrug; kulturel bæredygtighed med fokus på tilegnelse og videreførelse af traditionelle teknikker; social bæredygtighed, der omhandler inklusion af marginaliserede grupper; og økonomisk bæredygtighed med vægt på udvikling af levedygtige forretningsmodeller.

Redegørelse for fund i interviews

Respondentprofil og formater for udvekslingsophold

Udvekslingsophold i produktionsmiljøer eksisterer i alle nordiske lande, om end med forskellige tilgange og vilkår.

I det følgende beskrives de produktionsmiljøer med udvekslingsophold, som omtales af respondenter i undersøgelsen. De cases, der indgår i undersøgelsen, tegner et godt – men lang fra udtømmende – billede af mangfoldigheden i Norden. For at give et retmæssigt billede skal det indledningsvist nævnes her, at der er et langt større antal etablerede opholdsmuligheder blandt produktionsmiljøer ud over de nævnte cases og et endnu større antal potentielle opholdssteder blandt små som store produktionsmiljøer, der endnu ikke er indgået i udvekslinger. De institutioner og formater for udvekslingsophold, der nævnes som cases, er udvalgt for at illustrere diversiteten af formater for ophold og forskellighed blandt institutioner og/eller produktionsmiljøer.

- **Danmark:** Her er fx Guldagergaard – Internationalt Keramisk Forsknings- og Videnscenter en markant institution. Med over 20 års erfaring, Nordeuropas største samling af keramiske ovne og omkring 100 internationale artists in residence om året er Guldagergaard i Skælskør en etableret model for, hvordan man kombinerer lokal forankring med global tiltrækningskraft. Et andet opholdssted, som Danmark også byder på, og som nævnes i denne undersøgelse, er fx Papirmuseet i Silkeborg, der gennem udvekslingsophold aktiverer et gammelt papirfabriksmiljø, som model for hvordan kunsthåndværkere og designere kan forny et produktionsmiljøes formidling og dermed tiltrækning af nye publikummer.
- **Finland:** Her er et interessant privat initieret projekt ved navn Linen Stories ledet af Leena Pesu, hvor hun og en dansk designer i et udvekslingsophold samarbejdede med finske hørproducenter for at genoplive brugen af lokalproduceret hør og hørtekstil i design. Som en model for hvordan udvekslingsophold kan anvendes som platform for forretningsudvikling for både udøver og produktionsmiljø.

- **Færøerne:** Steinprent i Tórshavn skiller sig ud ved at placere et grafisk værksted af international klasse i en lille ø-nation. Trods Færøernes geografiske isolation har Steinprent i årevis tiltrukket internationalt anerkendte kunstnere, kunsthåndværkere og designere fra Norden og har formået at opbygge både boligfaciliteter og et anerkendt galleri, der sælger de værker, der skabes af udøvere på stedet. Som en model for strategisk udvikling frem mod et økonomisk bæredygtigt produktionsmiljø.
- **Norge:** Kunsthall Grenland tilbyder adgang til Porsgrunds Porselænsfabriks værksteder gennem udvekslingsophold. Opholdene støttes af statslige kunsthåndværksmidler. Vevft i Bergen er et nyere initiativ for udvekslingsophold, der fokuserer på tekstilproduktion og vævning i en nordisk kontekst. Udvekslingsprogrammet er forankret i et produktionsmiljø, hvor kunsthåndværkere og designere får adgang til specialiseret udstyr, og hvor programmet har et stærkt fokus på bæredygtige tekstilpraksisser samt eksperimenter med naturlige fibre og plantefarvning. De adskiller sig fra mange andre udvekslingsophold ved at koble kunsthåndværk med nutidig industriel tekstilproduktion, hvilket skaber en særlig ramme for både kunstnerisk fordybelse og innovation i produktionsmetoder. Initiativet kan ses som en del af en bredere nordisk bevægelse, der søger at revitalisere tekstilhåndværk og bringe det i samspil med moderne design, bæredygtighed og cirkulær økonomi.
- **Sverige:** Göteborgs Remfabrik er et eksempel på et museum og værksted i ét, der med frivillige kræfter bevarer tekstilindustriens kulturarv og tilbyder ophold i det omfang, ressourcerne tillader. En model for hvordan viden og teknik revitaliseres i hænderne på nutidige kunsthåndværkere og designere. Form/Design Center i Malmö driver projektet SPOK, der fungerer som et netværksbaseret program: I stedet for én lokalitet matcher SPOK designere med producenter over hele Sverige gennem sine 11 regionale hubs. Dette er en decentral model, hvor udvekslingsophold sker "derude" hos virksomheder og værksteder i forskellige regioner. Et eksempel, der demonstrerer den helt intime version af et produktionsmiljø, er den anerkendte tekstilforsker og vævekunstner Marie Ekstedt Bjersing i Borås-området, der i sit hjemmewærksted modtager kunsthåndværkere og designere på udvekslingsophold. Nordsverige er også hjemsted for det nyoprettede kulturcenter og opholdssted Jillat – Sami Dance Center i Nordsverige med fokus på oprindelige folks kunst og kulturtraditioner, som model for et produktionsmiljø, der tilbyder fleksible formater for ophold og inklusion.

Rosanna Vibe med backstrap loom, eget atelier, Oslo, Norge. Teknik efter Marie Ekstedt Bjersings rekonstruktion af gammelægyptisk cirkulærvæv. Foto: Kristina Hernandez, 2024

Ligheder og forskelle på tværs af Norden

Med udgangspunkt i undersøgelsen vurderer Kulturens Analyseinstitut, at en fremtrædende variation gør sig gældende på tværs af Norden hvad angår institutionalisering og formel organisering af udvekslingsophold. Flere nordiske lande har eksempler på formelt organiserede, men ofte enkeltstående og tidsafgrænsede programmer med offentlig støtte (fx stipendier, programmer med udvælgelseskomité osv.), dog uden en nationalt forankret og fast strategi, mens andre nordiske initiativer er understøttet af mere vilkårlige lokale forhold, erhvervsrettede indsatser eller er mere uformelle eller frivilligt drevne. For eksempel modtager Form/Design Center i Malmö støtte fra stat og svenske regioner til SPOK-projektet, mens Göteborgs Remfabrik bæres af en kombination af kommunal huslejekfritagelse og frivillige ildsjæles engagement. Færøernes Steinprent er et eksempel på en hybridløsning, der har sikret en del offentlig støtte trods sin lille skala og formår at supplere dette med egenindtægter.

Der er også stor forskel på graden af faglig specialisering. De fleste steder fokuserer smalt på én disciplin, hvilket giver dybde og ekspertise inden for feltet. Enkelte arbejder bredt med alle typer materialer og produktion. Begge modeller har deres fordele: Monofaglige centre kan opnå meget høj specialiseringskvalitet og topfaciliteter i deres niche, mens brede netværk kan favne flere fagligheder og skabe uventede krydsfelter mellem fagligheder.

Fokus på kulturarv i nordiske programmer for udvekslingsophold

På trods af de indbyrdes forskelle er der træk, som går igen og kan siges at kendetegne Norden samlet set. For det første er der en tæt kobling til kulturarvsbevarelse i mange af udvekslingsopholdenes faglige indhold. Nordiske udvekslingsophold i produktionsmiljøer har ofte som eksplicit eller implicit mål at værne om specialiseret viden, produktionsmetoder og håndværkstraditioner. For det andet er der høj kvalitet og professionalisme i Norden. Norden nyder generelt et ry for gode uddannelser og veludstyrede værksteder, hvilket afspejles i mange udvekslingsophold. Kunsthåndværkere og designere, der kommer hertil, møder som regel velfungerende faciliteter og kompetent fagpersonale. Det tiltrækker dygtige ansøgere og skaber en positiv spiral, hvor succes avler succes.

En tredje styrke er traditionen for offentlig støtte til kunst og kultur, som generelt kendetegner Norden. Denne gør det muligt at eksperimentere med nye formater. Projekter som Nordisk Udveksling/Nordic Exchange Programme eller nationale pilotprojekter havde næppe set dagens lys uden initial funding fra kulturfonde og ministerier. Offentlig medfinansiering, selv i små portioner, giver udvekslingsophold et rygstød og legitimitet, som gør dem mere modstandsdygtige og synlige.

Udbytte og motivation for kunsthåndværkere og designere

Kulturens Analyseinstitut vurderer, at undersøgelsen peger på, at udvekslingsophold i produktionsmiljøer rummer en række faglige muligheder for de deltagende kunsthåndværkere og designere. Kunsthåndværkere og designere peger på især tre gennemgående værdier: adgang til optimale faciliteter for eksperimenter, mesterlærelignende vidensdeling og udvikling af netværk og karriere.

Kunstnerisk udvikling og teknisk opkvalificering

Undersøgelsen viser, at et ophold i et specialiseret værksted eller ved en fabrik giver kunsthåndværkere og designere adgang til faciliteter og udstyr, der ofte ikke er tilgængelige i deres egne atelierer. Deltagere beskriver, hvordan de under opholdene får mulighed for at eksperimentere med materialer og teknikker under optimale betingelser.

Interviewpersonerne fremhæver særligt:

- Adgang til specialiseret udstyr, fx særlige ovntyper, 3D-printere eller glasurlaboratorier
- Muligheden for at teste arbejdsmetoder, de ikke tidligere har mestret
- Intensiv eksperimentering uden hverdagens distraktioner

En grafisk udøver i udvekslingsophold på Færøerne kunne fx fordybe sig i litografiske trykteknikker og få teknisk assistance fra værkstedets erfarne trykkere. En keramikker beskriver, hvordan adgang til avancerede ovne og glasurlaboratorium muliggjorde eksperimenter, der ikke kunne gennemføres i eget værksted.

Ud fra dette vurderer Kulturens Analyseinstitut, at opholdet ofte giver kunsthåndværkere og designere et teknisk kompetenceløft, der kan anvendes i deres videre arbejde. Gennem udvekslingsophold tilegner de sig nye færdigheder, der både kan udvide deres kunstneriske udtryk og tekniske repertoire. Flere deltagere beskriver udvekslingsophold som et laboratorium, hvor de kan eksperimentere intensivt på kort tid, hvilket fører til nye idéer og i nogle tilfælde færdige værker eller produktprototyper.

Læring, vidensdeling og traditioner

Undersøgelsen viser, at et andet centralt aspekt er den læring, der opstår i mødet med produktionsmiljøets fagfolk, den eksisterende viden og traditioner. I produktionsmiljøet integreres kunsthåndværkere og designere ofte i et fagligt fællesskab, hvor erfarne teknikere eller håndværkere arbejder sammen med udøverne.

Interviewpersonerne vægter:

- Overførsel af specialiseret viden, der ofte ikke er dokumenteret i litteraturen
- Mesterlærelignende situationer, hvor man lærer ved at observere og arbejde sammen med erfarne fagfolk
- Perspektivering af egen praksis gennem mødet med stedets traditioner og rutiner

Denne vidensdeling fungerer både som en form for kompetenceudvikling for den enkelte kunsthåndværker og designer og som en måde at videreføre produktionsmetoder og håndværkstraditioner på tværs af generationer.

Rosanna Vibe med etiopisk pit loom, Marie Ekstedt Bjersings Vevstudio, Mölndal, Sverige.

Foto: Marie Ekstedt Bjersing, 2024

Netværk og faglige relationer

Undersøgelsen viser også betydningen af de relationer, der opbygges under udvekslingsophold.

Interviewpersonerne fremhæver:

- Etablering af kontakt til fagfæller og potentielle samarbejdspartnere
- Udvikling af professionelle netværk, der kan føre til udstillinger eller nye projekter
- Tilknytning til et bredere fagligt fællesskab.

Flere interviewpersoner fortæller, at de venskaber og kontakter, de knyttede under deres udvekslingsophold, senere har ført til udstillinger, workshops eller gensidige besøg. En designer, der deltog i et udvekslingsophold arrangeret via et netværk i Sverige, fik fx direkte kontakt til en lokal møbelproducent, hvilket resulterede i et produktudviklingsprojekt efter opholdet.

Nogle produktionsmiljøer har etablerede alumne-netværk, hvor tidligere gæster holder kontakten og udveksler muligheder. Udvekslingsopholdet kan således fungere som en platform for netværksudvikling, hvor udøverne bliver en del af et større fællesskab af tidligere og nuværende deltagere og værter.

For den enkelte kunsthåndværker og designer kan et udvekslingsophold dermed åbne døre til nye markeder og kredse, som ellers ville være svære at nå. Synligheden øges ofte også gennem udstillinger eller åbne fremvisninger i forbindelse med opholdene.

Konklusion

Samlet set er interviewpersonernes motivation for at søge disse ophold centreret omkring adgang til faciliteter, viden og netværk, de ikke har i deres daglige arbejde. Erfaringerne fra undersøgelsen indikerer, at når disse elementer er til stede, får deltagerne et udbytte, der kan mærkes, længe efter at opholdet er afsluttet.

Udbytte og motivation for produktionsmiljøer

For produktionsmiljøer kan udvekslingsophold tilføre fornyet relevans, viden og liv til stedet. Undersøgelsen viser, hvordan produktionsmiljøerne drager nytte af at åbne dørene for eksterne kunsthåndværkere og designere, både i form af videreførelse af produktionsmetoder og håndværkstraditioner, faglig inspiration og øget offentlig opmærksomhed om stedet.

Aktiv vidensdeling og levende kulturarv

Interviewpersonerne fra de deltagende produktionsmiljøer ser udvekslingsophold som en måde at holde deres faglighed i live. Når en kunsthåndværker eller designer arbejder på fx en historisk tekstilfabrik eller et keramikværksted, bliver vedkommende ikke kun bruger af faciliteterne, men også en ny bærer af en tradition. Viden, der ellers kunne gå tabt med aldrende medarbejdere eller frivillige, gives videre til de besøgende kunsthåndværkere og designere. Et tydeligt eksempel er Göteborgs Remfabrik, et frivilligdrevet industrimuseum, hvor den oprindelige fabriks' gamle snore- og båndvæve fra 1900-tallet stadig kører, sammen med andre historiske industrimaskiner. Her inviteres kunsthåndværkere og designere ind for at skabe nutidige tekstilværker på de antikke maskiner. Som interviewpersonen og leder for et produktionsmiljø bemærkede, er kunsthåndværkere og designere dermed med til at "bevare kundskaberne om tekstilmaskiner" i praksis. De lærer at betjene udstyret og bringer måske teknikkerne videre hjem eller underviser andre. Udvekslingsopholdet fungerer således som en immateriel kulturarvssikring. I stedet for at de gamle teknikker og håndværk blot dokumenteres i bøger eller på film, holdes de i hævd gennem nutidige projekter. Dette er med til at sikre den eksisterende viden, produktionsmetoder og håndværk for fremtiden.

På Kunsthall Grenland i Norge udtrykker lederne, der blev interviewet som en del af undersøgelsen, det som at "føre Porsgrunns porcelænstradition videre" ved at lade kunsthåndværkere og designere skabe nyt i porcelæn på byens gamle porcelænsfabrik. Interviewpersoner, som repræsenterer produktionsmiljøerne i undersøgelsen, oplever stor værdi i, at deres ekspertise kommer i spil og gives videre. Det forankrer institutionens eksistensberettigelse som mere end et museum, nemlig et vidensbærende miljø og et levende værksted. Samtidig bidrager udøvernes friske øjne til at genopfinde traditionen. Nye idéer opstår ud fra mødet med de gamle teknikker, hvilket kan føre til produktinnovation, som produktionsmiljøet også kan lære af. På den måde gavner videns-udvekslingen begge veje: Kunsthåndværkere og designere lærer af den lokale specialiserede faglighed, og produktionsmiljøet inspireres af deres anderledes tilgang.

Fornyelse af formidling og lokal relevans

Når nutidige kunsthåndværkere og designere arbejder i et produktionsmiljø, opstår en dynamik mellem fortid og nutid, som kan forny produktionsmiljøernes formidling. Et evt. publikum får mulighed for at se produktionsmetoder og håndværk blive brugt i en moderne sammenhæng, hvilket skaber fornyet interesse. Papirmuseet i Silkeborg lod fx en udøver arbejde i selve museumsudstillingen i en periode. Gæster kunne følge med i arbejdsprocessen og stille spørgsmål, mens udøveren eksperimenterede med at lave unikke papirværker. Dette gav museets formidling et levende element, som de færreste museer kan byde på. Samtidig fik udøveren værdifuld feedback fra publikum undervejs. For museet betød det flere typer besøgende, både de teknisk interesserede og dem, der kom for at opleve kunsthåndværkere og designeres praksis, og en oplevelse af, at deres historiske maskiner fik nyt liv ved ikke kun at blive demonstreret for traditionens skyld, men fordi de blev brugt kreativt til at skabe noget nyt og relevant for nutiden.

Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at sådanne initiativer kan styrke den lokalpolitiske opbakning og publikums tilknytning til stedet. Under Corona-pandemien oplevede fx Guldagergaard, at da internationale kunsthåndværkere og designere ikke kunne rejse ind i Danmark, engagerede de lokale borgere og keramiske kunstnere sig mere i centerets aktiviteter. Nu, efter genåbning, er det fortsat en prioritet at invitere lokalsamfundet indenfor, fx gennem åbne værksteder, artist talks eller frivilligprogrammer. Dette skaber en fælles stolthed omkring residensstedet og gør det til en mere integreret del af det lokale kulturmiljø frem for en lukket professionel verden. Produktionsmiljøerne høster altså social kapital ved at være værter. De udvider deres netværk, får nye ambassadører (via positiv omtale), og kan lettere tiltrække støtte og politisk opbakning, når de kan fremvise konkrete resultater og relevante samfundsvendte aktiviteter.

Faglig inspiration og udvikling af produktionsmiljøer

At modtage udøvere kan også virke som en katalysator for produktionsmiljøets egen udvikling. Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at personalet eller de lokale fagfolk bliver udfordret af udøvernes spørgsmål og idéer, hvilket kan bryde rutiner og føre til innovation på stedet. Et produktionsmiljø nævnte fx, at når en udøver insisterede på at prøve en ukonventionel metode på deres væve, måtte de sammen finde løsninger, og undervejs opdagede de nye måder at udnytte maskinernes potentiale på. På den måde fungerer udvekslingsophold som et frisk pust, der forhindrer stagnation i produktionsmiljøer. Desuden kan der opstå tværfaglige projekter, når eksterne kunsthåndværkere og designere kobler produktionsmiljøets kompetencer med andre kunstneriske discipliner. Et eksempel er Linen Stories i Helsinki, Finland, hvor en tekstildesigner arbejdede sammen med en lokal lin-

nedproducent. Her lærte produktionsmiljøet om nye designanvendelser af deres hørstof, mens designeren lærte om materialets industrielle forarbejdning, som de uafhængigt af hinanden beskriver som en vigtig inspiration og læring, som potentielt kan føre til et nyt kommercielt produkt til gavn for begge. Alle produktionsmiljøerne beskriver, at de bliver revitaliseret af udvekslingsophold. De opfylder deres formål, hvad end det er at bevare et håndværk, forskning, drive et eksperimenterende værksted eller stimulere lokal udvikling, med fornyet energi og indhold. Der er flere, der understreger, at succesfulde udvekslingsophold også kan tiltrække opmærksomhed fra presse og politikere, hvilket styrker produktionsmiljøets omdømme og kan føre til yderligere finansiering eller partnerskaber. Sagt med andre ord: Når produktionsmiljøerne investerer ressourcer i at være værter, får de ofte mangedobbelt værdien igen i form af viden, synlighed og netværk.

Konklusion

Udvekslingsophold skaber værdi for produktionsmiljøerne gennem revitalisering af eksisterende viden, produktionsmetoder og håndværk, som holdes i live gennem ny praksis. Dette bidrager til øget publikumsinteresse og lokal forankring, hvilket igen bidrager til innovation inden for de specifikke produktionsmiljøer. Resultatet af udvekslingsopholdene kan – når de forløber med succes under de rette forhold – betyde, at produktionsmiljøerne opnår revitalisering, øget synlighed og styrket samfundsrelevans gennem forbedret omdømme, netværk og finansieringsmuligheder. Mødet mellem traditionelle produktionsmetoder og kunsthåndværkernes eksperimenterende tilgange fremmer produktinnovation, hvor nye anvendelser af eksisterende teknologier og materialer kan føre til udvikling af kommercielle produkter og forretningsmodeller til gavn for både produktionsmiljøer og udøvere.

Barrierer og udfordringer

På trods af de oplagte fordele ved udvekslingsophold i produktionsmiljøer, identificerer Kulturens Analyseinstitut i undersøgelsen en række barrierer, der begrænser adgangen til – og effekten af – disse ophold. Barriererne kan overordnet opdeles i økonomiske, praktiske, tilgængelighedsmæssige og administrative udfordringer, som ofte hænger sammen og forstærker hinanden.

Økonomiske barrierer

Finansiering for kunsthåndværkere og designere

Den mest gennemgående udfordring for kunsthåndværkere og designere ser ud til at være økonomien. Mange potentielle ansøgere har begrænsede indtægter og kan have svært ved at afse tid til et længere ophold, hvis det indebærer tab af indkomst eller ekstraudgifter, mens de er borte fra deres værksteder eller studier. Selvom udvekslingsopholdene tilbyder unikke muligheder, kan det være kostbart for den enkelte at rejse til et produktionsmiljø, betale for ophold, materialer og evt. værkstedsgebyr, ofte uden kompensation. En af interviewpersonerne og leder for et produktionsmiljø, bemærker, at især efter Coronapandemien har mange kunsthåndværkere og designere en anstrengt økonomi, hvilket gør dem mindre tilbøjelige til at tage afsted uden tilstrækkelig finansiel støtte. Nogle fonde og statslige puljeprogrammer har stipendier eller legater, men de er få og dækker sjældent alle omkostninger. Et eksempel er et produktionsmiljø, der beskriver, at de kun har ressourcer til ét stipendium om året, der dækker ophold og materialer for en udøver. Øvrige gæster må selv finde midler.

Resultatet kan blive, at udvekslingsophold kun er tilgængelige for dem, der enten har egne opsparinger, kan skaffe støtte eller har råd til at tage ulønnet fri, hvilket indskrænker talentmassen og kan ramme den sociale diversitet blandt deltagerne. Dette kan i særdeleshed ramme kunsthåndværkere og designere i starten af deres karriere.

Finansiering for produktionsmiljøer

Også produktionsmiljøerne oplever økonomiske begrænsninger. Mange produktionsmiljøer drives med små budgetter; nogle er baseret på frivillige kræfter eller har få ansatte på deltid. Dette gør det vanskeligt at tilbyde omfattende forløb for udvekslingsophold. Ressourcerne rækker måske ikke til at udbetale honorar eller stipendier til udøvere, til at ansætte en opholdskoordinator eller til at have medarbejdere til rådighed for faglig sparring under opholdet. Et eksempel er Göteborgs Remfabrik, som kun har en tekniker ansat

én dag om ugen og ellers drives af frivillige. Her er det kun muligt at modtage udøvere, hvis de kan arbejde meget selvstændigt. Flere steder fremhæves materialeomkostninger som en særlig økonomisk byrde. I nogle håndværk (keramik, glas, metal) er materialer dyre, og processerne (fx brænding i keramikovn) energikrævende. Hvis ikke værten har budget til at dække disse udgifter, må udøvere selv betale, hvilket kan være en stopklods for projekter. Guldagergaard har som løsning valgt at tilbyde tilskud specifikt til materialer og brændinger for de designere og kunsthåndværkere, som er på udvekslingsophold, netop for at fjerne denne barriere og hjælpe økonomisk.

Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at mange produktionsmiljøer generelt bruger meget tid på fundraising og partnerskaber for at finansiere udvekslingsophold, men ikke alle har kapacitet eller tradition for det. Konsekvensen er, at økonomisk trængte produktionsmiljøer måske slet ikke tør kaste sig ud i at etablere et program for udvekslingsophold eller kun modtager kunsthåndværkere og designere i ophold i et meget begrænset omfang. Derfor kan værdifulde udviklingsmuligheder gå tabt.

Praktiske udfordringer

Geografi og tilgængelighed

For produktionsmiljøer, som ligger uden for storbyerne, kan afstanden blive en barriere for kunsthåndværkere og designere. Rejseudgifter kan være høje, og transporten tidskrævende, især for udenlandske kunsthåndværkere og designere. Et ophold hos Steinprent i Tórshavn på Færøerne kræver fx både flyrejse og ophold i en relativt dyr by. Det tværkunstneriske center Jillat er et kunst- og kulturcenter med fokus på samisk kultur, der fungerer som et produktionsmiljø med professionelle faciliteter og udstyr, hvor bl.a. kunsthåndværkere og designere kan skabe, udvikle og producere inden for fx kostumedesign. Jillat ligger i Sápmi-regionen i det nordlige Sverige, langt fra de fleste større byer. De store afstande kan afholde kunsthåndværkere og designere med stram økonomi eller tidsplan fra at søge. Tilgængeligheden på stedet kan også spille ind. Hvis produktionsmiljøet ligger på landet, skal man måske have bil eller bruge meget tid på offentlig transport for at købe ind, komme til og fra lufthavn osv., hvilket kan fjerne fokus fra hovedintentionen med opholdet. Sådanne logistiske udfordringer nævnes ikke i alle interviews, men de findes, og det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at de kan betyde noget for dem, der overvejer at tilbyde udvekslingsophold eller dem, der overvejer at tage afsted.

Bolig og omsorgsforpligtelser

Et andet praktisk aspekt er boligforhold under opholdet. Ikke alle udvekslingsophold indbefatter bolig, og at leje bolig i en periode kan være dyrt eller vanskeligt for deltagerne. Over halvdelen af de interviewede fra produktionsmiljøerne anerkender dette som en udfordring. Steinprent i Tórshavn på Færøerne har som konsekvens valgt at investere i en lille gæstelejlighed ved siden af værkstedet for at tiltrække udøvere – et træk, som har

været vigtigt for deres forretning, fortæller lederen. I andre tilfælde har netværk som SPOK hjulpet med gratis bolig gennem lokale kontakter. Hvor sådan støtte ikke findes, kan høje huslejer gøre det urealistisk for kunsthåndværkere og designere at deltage, især for dem med lav indkomst. Derudover kan familie og hverdag sætte begrænsninger for at kunsthåndværkere og designere, der har omsorgsforpligtelser, og som har svært ved at rejse væk i ugevis eller måneder. Udvekslingsophold er traditionelt forstået som og designet til længere perioder for "den frie, omrejsende kunstner", men skal de være inkluderende og tidssvarende, må de også tænke på fleksible løsninger. Enkelte initiativer går foran – fx opfordrer Jillat aktivt udøvere til at tage deres familier med. Lederen af centeret fortæller, at flere udøvere først tøvede med at rejse, men sprang til, da de kunne få børn og partner med, og det skabte en tryggere oplevelse for alle parter. Sådanne tiltag er dog undtagelsen snarere end reglen. De fleste programmer tilbyder ikke boligfaciliteter, og i mindre grad til familier, hvilket i praksis udelukker en gruppe potentielle ansøgere. Fleksibilitet omkring opholdets længde er også en faktor. Hvis en udøver kun kan afse fx tre uger eller kortere pga. arbejde eller omsorgsforpligtelser, er der ikke altid mulighed for at tage på et længere ophold eller deltage i ophold af faste længder (fx 3 eller 6 måneder), som nogle udvekslingsophold alene opererer med. Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at manglende fleksibilitet derfor også er begrænsende for en diversificering af ansøgerfeltet.

Blaafarveværket, Viken, Norge. Foto: Ane Fabricius Christiansen, 2024

Administrative udfordringer

Flere interviewpersoner peger også på diverse bureaukratiske forhindringer, som kan komplicere afviklingen af udvekslingsophold. Herunder præsenteres en ikkeudtømmende liste over dem, der oftest nævnes i denne undersøgelse.

Barrierer for synlighed, tilgængelighed og kendskab

Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering at kunsthåndværkere og designeres kendskab til særligt mindre produktionsmiljøer med udvekslingsophold kan være meget begrænset og at dette udgør en strukturel udfordring. De store internationale databaser for ophold (Res Artis, TransArtists m.fl.) domineres af mulighed for ophold i traditionelle billedkunstmiljøer i form af udvekslingsophold, mens håndværks- og designorienterede ophold enten drukner i mængden eller slet ikke registreres. Mange nordiske ophold i produktionsmiljøer flyver relativt ofte under radaren og rekrutterer gennem personlige netværk frem for åbne opslag. Papirmuseet i Silkeborg beretter fx, at deres to første udvekslingsophold opstod, fordi interesserede kunsthåndværkere og designere selv tog kontakt uopfordret. Uden formelle opslag eller annoncering går muligheden hen over hovedet på flertallet af potentielt interesserede udøvere. Man skal kende nogen eller selv være opsøgende for at finde frem til tilbuddet. Den manglende viden om og oversigt over produktionsmiljøer er en barriere i sig selv. Dygtige ansøgere kan gå tabt, og produktionsmiljøer med udvekslingsophold risikerer at rekruttere fra et begrænset netværk.

Ansøgningsprocedurer og -kriterier

Der, hvor der faktisk findes formelle ansøgningsrunder, kan der opstå andre strukturelle problemer. Procedurene varierer meget mellem lande og institutioner, hvilket gør det uoverskueligt for udøvere at finde ud af, hvordan man ansøger. Sprog kan også spille ind. Et opslag om udvekslingsophold, der kun findes på dansk eller svensk, vil måske ikke tiltrække ansøgere fra nabolande eller fastboende udenlandske kunsthåndværkere og designere, som ikke forstår de sproglige detaljer. Desuden kan udvælgelseskriterierne utilsigtet udelukke nogle grupper. Et norsk udvekslingsophold krævede fx, at ansøgere skulle have en relevant kunstakademisk mastergrad, og det udelukker autodidakte kunsthåndværkere og designere, som ellers kunne være yderst kvalificerede gennem praksis. Kriterier omkring alder, nationalitet eller uddannelsesbaggrund kan således virke som barrierer, hvis de ikke er nøje begrundet i opholdets formål (fx sikkerhedshensyn).

Visa og opholdstilladelser

For kunsthåndværkere og designere uden for Norden/EU kan det være vanskeligt at få de nødvendige visa til et længerevarende ophold. Produktionsmiljøerne har sjældent ressourcer til at hjælpe med immigration, og nogle undlader at invitere ellers kvalificerede ansøgere fra fjerne lande af frygt for administration og usikkerhed om regler. Dette begrænser internationalisering og mangfoldighed.

Forsikring og juridiske aftaler

Når en ekstern udøver arbejder i et produktionsmiljø, kan der opstå spørgsmål om ansvar og ejerskab. Uden klare aftaler kan der opstå konflikter eller usikkerhed. Et eksempel fra undersøgelsen beskrev behovet: Efter et forløb stod det klart, at forventninger om materialeforbrug og udstilling burde have været nedfældet skriftligt fra start for at undgå misforståelser. I et andet eksempel fra undersøgelsen oplevede en udøver urimelige arbejdsbidragskrav fra produktionsmiljøet efter ankomst og måtte bruge meget tid på at genforhandle opholdsvilkår.

Bureaukratisk byrde ved tilskud

Mange udvekslingsophold, især pilotprojekter, er finansieret af tidsbegrænsede projektmidler (fx Nordisk Kulturfond eller nationale puljer). Disse kræver ofte omfattende ansøgninger og efterfølgende dokumentation og rapportering. For små og mindre produktionsmiljøer og aktører uden dedikeret administrationspersonale kan denne arbejdsbyrde være betydelig og tage fokus fra det egentlige indhold af udvekslingsopholdet og produktionsmiljøets daglige drift. Nogle produktionsmiljøer kan afholde sig fra at søge midler eksternt, fordi processen er for kompleks i forhold til deres kapacitet og kompetencer.

Kommunikation på tværs af sprog og kultur

I nogle projekter deltager kunsthåndværkere og designere fra forskellige sprogområder. Dette kan give udfordringer i forhold til at oversætte materiale, forstå kontrakter eller bare forventningsafstemme. Hvis ikke alle parter er komfortable med det fælles arbejdssprog (ofte engelsk), kan små misforståelser forplante sig i udvekslingsopholdene, både administrativt og i forbindelse med det konkrete arbejde i produktionsmiljøet.

Konklusion

På tværs af disse kategorier er det tydeligt, at barriererne ofte optræder sammen. En lille, entusiastdrevet organisation med lavt budget vil typisk mangle både penge (økonomisk barriere), overblik og synlighed (strukturel barriere) og overskud til bureaukrati (administrativ barriere). Omvendt kan et velfinansieret sted ofte afhjælpe mange praktiske problemer for udøverne (rejsetilskud, hjælp med bolig osv.). Det understreger, at der er behov for holistiske løsninger, der adresserer flere barrierer samtidig, fx gennem bedre basisfinansiering kombineret med netværk og vidensdeling, så man kan løfte standarden af udvekslingsophold generelt.

Potentialer og udviklingsmuligheder

Dette afsnit behandler potentialer og udviklingsmuligheder, samt undersøger bæredygtighedsperspektiver og med dette fokus også forret[1]ningsudviklingsperspektiver.

Bæredygtighedsperspektiver i udvekslingsophold

Udvekslingsophold i produktionsmiljøer rummer potentiale for at bidrage positivt til de i indledningen nævnte fire dimensioner af bæredygtighed, der vedrører både miljøet, det kulturelle, det sociale og det økonomiske i samfundet, men det kræver bevidst planlægning og organisering. Nedenfor gennemgås det, hvordan udvekslingsophold kan understøtte en helhedsorienteret bæredygtighedsforståelse, samt hvilke indsatser der kan fremme det.

Miljømæssig bæredygtighed

Udvekslingsophold involverer rejser og ressourceforbrug, der bør håndteres ansvarligt. Mange af denne undersøgelses respondenter er opmærksomme på at reducere CO₂-aftryk ved fx at foretrække tog frem for fly, hvor det er muligt, eller ved at kompensere for rejse-emissioner. Nogle produktionsmiljøer med udvekslingsophold eksperimenterer med grønnere produktionsmetoder: Genbrug af ler og glas, brug af lokalt fremskaffede råmaterialer for at minimere transport eller udvikling af nye miljøvenlige materialer under opholdet. Et eksempel kunne være et udvekslingsophold for keramik, hvor keramikere graver lokal ler i stedet for at importere ler, eller et ophold for tekstiludøvere, hvor der kun farves garn med plantefarver fra lokalområdet. Sådanne tiltag binder den kunstneriske proces tættere til naturens kredsløb.

I Finland er der produktionsmiljøer med udvekslingsophold fx Mustarinda, der drives med en stærk økologisk profil, hvilket (om end ikke håndværksspecifikt) illustrerer, at klimahensyn kan tænkes ind i selve organiseringen af udvekslingsophold. I en nordisk kontekst kunne man udarbejde fælles retningslinjer eller ”grønne standarder” for udvekslingsophold i produktionsmiljøer: energibesparende foranstaltninger, affaldssortering i værksteder, bæredygtig indkøbspolitik for materialer osv. Statens Kunstfond har fx støttet et konkret projekt, der udveksler erfaringer med lokalt ler mellem Island og Bornholm. Selvom nogle miljøtiltag kan virke små, peger mange udsagn fra interviews og spørgeskemabesvarelser på, at produktionsmiljøer med udvekslingsophold har en vigtig rolle som eksperimentarium. Kunsthåndværkere og designere på ophold kan teste nye bæredygtige produk-

tionsmetoder, som siden kan spredes bredere. Et finsk linnedprojekt arbejder fx netop med at revitalisere hørproduktion, fordi hør kræver færre pesticider end bomuld og dermed er et mere bæredygtigt tekstil. Erfaringer fra udvekslingsophold kan således bidrage til den grønne omstilling i kunsthåndværk- og designfagene, og de mest succesfulde idéer kan opskaleres eller udbredes gennem netværk.

Kulturel bæredygtighed

Kulturel bæredygtighed handler om at bevare og udvikle kulturværdier over tid. Som tidligere beskrevet er en stor del af udvekslingsophold i produktionsmiljøer næsten skræddersyede til at sikre immateriel kulturarv. Når en ung væver lærer at bruge en jacquardvæv fra 1920'erne under et ophold, eller en keramiker lærer gamle glasur- og dekorationsteknikker i et historisk fajanceværksted, videreføres uvurderlig viden, der ellers kunne forsvinde. Det er ikke blot præservering, men levende overlevering, hvor traditionen indlejres hos nye kunsthåndværkere og designere. Kulturel bæredygtighed rummer dog mere end blot bevarelse – det handler også om fornyelse. En tradition er kun levende, hvis den formår at fortsætte med at have relevans. Udvekslingsophold faciliterer netop denne brobygning mellem arv og innovation. Kunsthall Grenland-eksemplet med porcelæn illustrerer, at ved at lade nutidens unge kunsthåndværkere og designere arbejde med det klassiske materiale opstår der nye værker, der giver porcelænstraditionen nutidig relevans. Publikum oplever porcelænsobjekter, de aldrig havde forestillet sig, og dermed får traditionen et nyt liv i samtidens øjne. Dette styrker en mangfoldig kulturel identitet, hvor lokale eller faglige særpræg ikke glemmes, men tværtimod fremhæves som basis for innovation. Nordisk set er det kulturelt bæredygtigt at hylde de lokale design- og kunsthåndværkstraditioner samtidig med at invitere internationale impulser ind, så traditionerne vitaliseres. Udvekslingsophold skaber ofte konkrete outputs (værker, udstillinger, workshops), som dokumenterer og formidler processen. Over tid kan der opbygges et arkiv af værker og beskrivelser, der vidner om produktionsmetoden eller håndværkets udvikling. Dette er også en form for dokumentation. Hvert udvekslingsophold efterlader spor, som kan indgå i fortællingen om det pågældende håndværk, materiale, metode eller sted. At integrere udvekslingsophold med publikumsrettede aktiviteter (fx åbne værkstedsdage, lokale udstillinger) er ydermere med til at gøre arbejdet kulturelt bæredygtigt og relevant for flere og inspirere unge til at værdsætte og måske selv videreføre håndværkstraditioner.

Økonomisk bæredygtighed

For at udvekslingsophold i produktionsmiljøer skal bestå på lang sigt, skal der udvikles robuste økonomiske modeller for dem. Dette handler både om kunsthåndværkere og designeres egen økonomi under opholdet og om værtsinstitutionernes forretningsgrundlag. Fra kunsthåndværkere og designeres perspektiv er idealet, at et udvekslingsophold ikke skal være et økonomisk tab, men tværtimod en investering i karrieren, potentielt med afkast. I praksis betyder det, at stipendier eller honorarer er vigtige for at tiltrække et bredt felt af kunsthåndværkere og designere. Men ud over direkte støtte kan udvekslingsophold også åbne indtægtsmuligheder. Flere steder kombinerer udvekslingsophold med salg eller formidling, der gavner kunsthåndværkeren og designerens økonomi. Steinprent på Færøerne

For produktionsmiljøerne handler økonomisk bæredygtighed om at undgå, at udvekslingsophold bliver en underskudsforretning. Flere steder eksperimenteres der med at koble udvekslingsophold på værtsinstitutionens samlede oplevelsesøkonomi. Guldagergaards leder argumenterer for, at for at keramikværksteder kan overleve, må de skabe oplevelser for betalende gæster, kurser, åbne værksteder, festivaler, som genererer indtægt til at understøtte økonomien i et udvekslingsophold. Dette princip kan overføres bredt. Produktionsmiljøer kan fx afholde masterclass-workshops mod betaling. Den indtjening, der kommer fra sådanne aktiviteter, kan målrettes mod at dække omkostninger ved at have kunsthåndværkere og designere boende i udvekslingsophold og dække udgifter til materialer, honorar og øvrigt personale. Dermed skabes der en økonomi, hvor publikum bidrager til udøvernes udvikling mod til gengæld at få unikke oplevelser.

Blaafarveværket, Viken, Norge. Foto: Ane Fabricius Christiansen, 2024

leverandører, navngivne legater finansieret af lokale virksomheder eller samarbejde med turistorganisationer om markedsføring. En innovativ tilgang blev set hos Jillat i Sverige, der deltog i konkurrencer og sikrede 5,6 mio. svenske kroner i støtte og rabatter via et erhvervs-fremmeinitiativ. Midler, som gik direkte til at etablere et hus for udøvere og gøre ophold gratis for udøvere. Denne finansieringsmodel er et eksempel på, at man ved at tænke ultraditionelt kan skaffe ressourcer uden om de traditionelle kunststøttekanaler. En ny europæisk undersøgelse (World Crafts Council, 2023) fremhæver i øvrigt, at interessen for lokalt produceret (kunst)håndværk og design er stigende.

Kulturens Analyseinstitut anbefaler at styrke kunsthåndværkernes forretningskompetencer og samarbejdsmuligheder, hvilket er, præcis hvad udvekslingsophold faciliterer. Investering i udvekslingsophold kan derfor ses som investering i sektorens langsigtede robusthed. Deltagerne bliver mere innovative og markedsparate, og nye produkter/teknikker udviklet under ophold kan både skabe økonomisk værdi og kunstnerisk udvikling efterfølgende. Der er således en erhvervs- og regionaløkonomisk dimension, hvor succesfulde udvekslingsophold med tiden kan føre til nye virksomhedsetableringer, produktlinjer eller besøgstiltrækning i lokalområderne.

Social bæredygtighed og inklusion

Den sociale dimension af bæredygtighed handler om at skabe et inkluderende, mangfoldigt og berigende kunst- og kulturliv for samfundet. Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at udvekslingsophold kan bidrage hertil på flere måder. Ved fx at sikre mangfoldighed blandt deltagere. Skal udvekslingsophold være socialt bæredygtige, skal de være åbne og tilgængelige for forskellige køn, etniciteter, aldre, økonomiske baggrunde m.m. Historisk har mange produktionsmiljøer med udvekslingsophold (globalt set) været domineret af vestlige, etablerede kunsthåndværkere og designere, men nordiske initiativer bryder også dette mønster. Jillat har fx prioriteret at være et "safe space" specielt for samiske og andre marginaliserede udøvere, der måske ikke har følt sig hjemme i traditionelle muligheder for udvekslingsophold. Centerets tydelige målgruppestrategi med hensyn til bl.a. familievenlighed og en ikke-dømmende atmosfære gjorde, at disse deltagere oplevede sig selv som målgruppe for udvekslingsmulighederne. Mange deltagere var glade for at opleve støtte og respekt – noget, de måske var uvant med fra tidligere oplevelser. Her understreges det, at proaktiv inklusion virker. Hvis man fjerner nogle af de barrierer, der holder underrepræsenterede grupper tilbage (økonomi, utryghed, diskrimination), så kommer deres talent i spil til gavn for hele feltet. Dette eksempel er inkluderet for at vise, hvordan der også kan arbejdes i kunsthåndværk- og designfeltet i Norden med at skabe inkluderende rammer for etniske minoriteter og andre minoritetsmålgrupper.

Inklusion handler også om forholdet til lokalsamfundet. Udvekslingsophold i produktionsmiljøer kan skabe bånd mellem kunsthåndværkere og designere og lokale borgere, hvilket

øger den sociale sammenhængskraft, tilknytning og opbakning til produktionsmiljøerne. Når lokale deltager som frivillige, værter eller publikum til arrangementer, bliver produktionsmiljøet et fælles mødested. Et eksempel er Guldagergaard, hvor stedets leder beretter om, at man under Corona-pandemien involverede lokale kræfter i stedets drift og aktiviteter, hvilket skabte et øget lokalt ejerskab. Efterfølgende har man fastholdt nogle af de tiltag, så dialogen mellem internationale kunsthåndværkere og designere og lokalsamfundet fortsætter, fx ved at invitere lokale til "artists' talks" eller ved at samarbejde med byens øvrige kulturaktører. Således bliver udvekslingsopholdene ikke en isoleret boble, men en del af samfundets kulturelle økosystem. Begge parter vinder: Borgerne får indblik i kreativ skabelse, lokalt ejerskab og engagement, og udøverne får fornemmelse for lokal kultur og feedback fra et ikkefagligt publikum.

Et andet socialt aspekt er uddannelse og næste generation. Flere produktionsmiljøer med udvekslingsophold kobles til lokale skoler, ungdomsprojekter eller uddannelsesinstituti-

Caroline Slotte, Arabia Art Department Society, Helsinki, Finland. Foto: Chikako Harada, 2024

oner. I Porsgrunn har Kunsthall Grenland fx involveret kunsthåndværkere og designere i udvekslingsophold ved at afholde workshops for børn og lave keramikværksteder i børnehaver. Dette gav både børnene en unik oplevelse med ler og håndværk, og udøveren fik træning i formidling og en chance for at reflektere over sit arbejde i et pædagogisk lys. Sådanne initiativer spreder glæden ved kunsthåndværk og design til børn og unge og sikrer, at interessen for fagområderne vækkes tidligt. For designere og kunsthåndværkere i udvekslingsophold kan det også være meningsfuldt at bidrage lokalt og se deres viden og faglighed gavne andre, fordi det kan skabe en følelse af at gøre en forskel ud over egen proces.

Endelig har trivsel og arbejdsmiljø også et bæredygtighedsaspekt. Flere interviewede påpeger, at udvekslingsophold, når de fungerer godt, også lærer kunsthåndværkere og designere nogle ”bløde” kompetencer med at balancere arbejde og fritid. I et trykt arbejdsmiljø lærer man at indgå i fællesskaber, dele viden, strukturere sin tid og måske inkorporere pauser og refleksion, fordi rammen er anderledes end hverdagens travlhed. En norsk deltager kaldte det at lære ”at leve et helt liv” som udøver, med andre ord at undgå isolation og stress ved at erfare værdien af fællesskab og udveksling. Dette kan føre til en mere bæredygtig karriere for den enkelte, hvor man er bedre rustet mod udbrændthed og arbejdspress.

Forretningsudvikling

For at sikre vitalitet og vækst i produktionsmiljøer med udvekslingsophold for kunsthåndværkere og designere er det vigtigt også at fokusere på forretningsaspekterne, både for de deltagende kunsthåndværkere og designere og produktionsmiljøerne. I det følgende fremlægges de potentialer og muligheder som Kulturens Analyseinstitut vurderer, eksisterer inden for forretningsudvikling af udvekslingsophold i et bæredygtighedsperspektiv.

Finansieringsmodeller for udvekslingsophold

Undersøgelsen viser, at finansiering typisk kommer fra en kombination af kilder:

- **Offentlig støtte:** Nationale eller regionale kulturmidler er rygraden for mange programmer for udvekslingsophold, fx via Statens Kunstfond (DK) eller Norsk Kulturfond (NO). Denne støtte sikrer grunddrift (løn til personale, basisfaciliteter) og legitimerer initiativet politisk.
- **Private fonde og sponsorer:** Filantropiske fonde eller sponsorer bidrager ofte projektvis. Flere produktionsmiljøer bemærker dog, at det kræver betydelig indsats at skaffe og vedligeholde sponsorer, og at private midler kan være sårbare (tidsbegrænsede). Ikke desto mindre kan de give fleksibilitet til nye tiltag og udvikling.
- **Egenindtægter:** Mange steder afsøger muligheder for at tjene penge – gennem kursusvirksomhed, billetsalg til events, salg af produkter skabt under udvekslingsophold eller ved at udleje faciliteter til andre formål. Disse indtægter er sjældent

store nok alene, men de er en vigtig brik i puslespillet, da de ofte er frie midler, der kan bruges, hvor der er behov.

- **Partnerskaber og hybridmodeller:** En tendens er fremkomsten af hybride modeller, hvor flere aktører sammen finansierer et program for udvekslingsophold. En kommune kan fx stille lokaler til rådighed, en virksomhed levere materiale-sponsorat, og en fond fx give tilskud til kunsthåndværkeren og designerens ophold. Samlet set skaber det en levedygtig model, om end den er kompleks at koordinere.

Bæredygtig finansiering kræver således diversificering. Kulturens Analyseinstitut vurderer, at et enkelt udvekslingsophold godt kan hvile på én kilde (fx et legat), men skal ordningen køre år efter år, er man nødt til at have flere ben at stå på.

Forretningsudvikling for kunsthåndværkere og designere

Udvekslingsophold kan fungere som et springbræt for kunsthåndværkere og designere til at styrke deres forretning og karriere kommercielt. Som nævnt under økonomisk bæredygtighed lærer mange under opholdet fx nye teknikker eller udvikler prototyper, som kan blive grundlag for nye produkter eller kollektioner. Det er ikke usædvanligt, at et projekt på et udvekslingsophold udvikler sig til noget, der efterfølgende kan sælges eller udstilles med succes. Dermed bliver udvekslingsophold en slags inkubator for kreative forretningsidéer. En vigtig faktor er, at udøverne under udvekslingsophold får mulighed for at teste idéer i en produktionsteknisk sammenhæng. En designer beskrev fx, hvordan hun under et ophold fik prøvekørt hele processen fra idé til færdigt produkt ved at bruge produktionsmiljøets udstyr. Det gav indsigt i, hvor der var flaskehalse eller kvalitetsproblemer, som hun kunne rette til – en læring, der gør hende i stand til at skalere produktionen senere. Denne form for praktisk produktudvikling under trygge rammer er guld værd for en kunsthåndværker eller designer, der måske drømmer om at gå fra unika- til serieproduktion. Ofte har udøverne hjemme i eget værksted slet ikke kapacitet til at prøve skalering eller nye materialer, men udvekslingsophold skaber rammerne og ressourcerne.

Udvidelse af netværk for kunsthåndværkere og designere

Netværksdelen spiller også ind i forretningsudvikling for kunsthåndværkere og designere. De kontakter der etableres til fx producenter, gallerister eller andre kunsthåndværkere og designere, kan åbne døre. Et udvekslingsophold hos en møbelproducent kan fx føre til, at designeren bagefter indleder et samarbejde med producenten om at lancere et nyt møbel, hvor producenten tager sig af fremstilling og salg. Sådanne eksempler ses bl.a. fra SPOK-forløb og er et klart eksempel på, at udvekslingsophold kan bygge bro mellem SMV'er (små og mellemstore virksomheder) i håndværks- og produktionssektoren og de kreative udøvere. For kunsthåndværkere og designere betyder det adgang til markedet via en partner, og for virksomheden betyder det innovation og nye produkter. En situation, der i sidste ende styrker alle parter forretning.

For at maksimere disse effekter kan man i fremtiden tænke modeller for udvekslingsophold endnu mere sammen med erhvervsfremme og entreprenørskabsinitiativer. Et udvekslingsophold kunne fx kobles med et mentorforløb i forretningsudvikling, så udøvere ikke kun får skabt en prototype, men også lærer at lave en forretningsplan for den. I Finland og Sverige har man gjort dette via organisationer som Nordic Innovation eller lokale erhvervs-kontorer, men det anvendes ikke systematisk. En mulighed er at søge midler fra puljer målrettet iværksætterier til at støtte produktionsmiljøer, som udbyder udvekslingsophold, idet argumentet er, at disse ophold skaber nye kreative startups og produkter. På EU-niveau findes der programmer i skæringspunktet mellem kultur og erhverv, som Creative Europe og Horizon Europe med temaer som kreativ innovation, cirkulær økonomi eller håndværkstraditioner. Nordiske aktører kunne med fordel søge disse midler i fællesskab for at finansiere udvekslingsopholdene, der netop har fokus på udvikling af bæredygtige produkter og forretningsmodeller. Kort sagt: Der ligger et forretningspotentiale i udvekslingsopholdene, som rækker ud over den enkelte deltager, nemlig til nye markeder og virksomheder.

Papirmuseet, Silkeborg, Danmark. Foto: Museum Silkeborg, Papirmuseet, 2024/2025

Forretningspotentiale for produktionsmiljøer

For produktionsmiljøerne er udfordringen at gøre udvekslingsophold til en integreret og indtægtsgivende del af deres virke frem for noget ekstraordinært. Undersøgelsen indeholder forslag til, hvordan værter kan tænke innovativt for at skabe værdi omkring udvekslingsopholdene:

- **Publikumsrettede aktiviteter:** Som nævnt bruger steder som Guldagergaard kurser, events og udstillinger offensivt. Et udvekslingsophold kan slutes af med et åbent arrangement, der trækker publikum ind (og måske indtjening via billetter eller katalogsalg). Nogle værksteder laver også årsudgivelser, fx en bog eller en serie produkter til salg, baseret på residensprojekterne.
- **Turisme og branding:** Produktionsmiljøer med udvekslingsophold kan tiltrække kulturturister. Man ser fx keramik- og glasentusiaster besøge Skælskør netop pga. Guldagergaard eller tekstilfolk tage til Borås i Sverige. Hvis dette systematisk udvikles (med kommunale turismestrategier, synlighed i rejsemedier), kan et produktionsmiljø tiltrække flere besøgende, der benytter lokal overnatning og lokale restauranter.
- **Erhvervsrettede partnerskaber:** Nogle produktionsmiljøer opsøger partnerskaber med lokale virksomheder i relaterede brancher. Linen Stories kunne fx via resultatet af deres udvekslingsophold med en kunsthåndværker samarbejde med en tekstilfabrik om at sponsorere en gæsteplads, mod at fabrikken fik glæde af de udviklede designs. Eller et produktionsmiljø kan fx få leveret træ fra et lokalt bæredygtigt skovbrug i bytte for at promovere skovbruget gennem udøvernes værker og samarbejdet med produktionsmiljøet. Sådanne partnerskaber kan bringe nye ressourcer ind og forankre programmer for udvekslingsophold i et økonomisk bredere værdikædeperspektiv.
- **Struktur for skalering:** Hvis flere små steder går sammen, kan de opnå stordriftsfordele, fx fælles administration eller markedsføring. Et konkret eksempel: Hvis hver af fem små værksteder i forskellige kommuner søger midler til en fælles koordinator, kunne de dele en ansat, der udvikler udvekslingsophold hvert sted. For det enkelte sted bliver udgiften mindre, men effekten multipliceres. Dette kræver tillid og koordinering, men er en model for at skalere op uden at miste lokalt særpræg.

Et bredere perspektiv er at tænke udvekslingsophold som en del af regionale udviklingsstrategier. Et keramisk center kan være omdrejningspunkt for at tiltrække beslægtede erhverv (gallerier, leverandører, uddannelser) til en egn, hvilket igen styrker centerets økonomiske fundament. Nordisk Ministerråds handlingsplan 2025-2030 (Nordisk Ministerråd, 2025) lægger vægt på kultur som drivkraft for regional udvikling og entreprenørskab. Udvekslingsophold passer perfekt ind i den vision, hvis man formår at forbinde dem til de rette programmer og fonde.

Konklusion

Sammenfattende er det Kulturens Analyseinstituts vurdering, at udvekslingsophold bidrager til produktionsmiljøer ved at understøtte bæredygtighed i bredeste forstand. De kan fremme grønnere arbejdsmåder, sikre kulturel bæredygtighed gennem levende praksis, skabe økonomisk værdi og innovation og styrke social inklusion og kompetencer. Det er en oplagt mulighed at integrere bæredygtighed bevidst i programdesign og drift, dvs. at man fra starten tænker: Hvordan kan vi gøre opholdet så klimavenligt som muligt?

Hvordan sikrer vi, at viden bliver hos os bagefter? Hvordan kan vi finansiere det uden at slide folk eller økonomier op? Og hvordan gør vi det åbent for forskellige mennesker?

Rapportens anbefalinger adresserer disse spørgsmål og foreslår tiltag for at gøre udvekslingsophold i produktionsmiljøer til gode eksempler på bæredygtig kulturudvikling.

Sammenfattende er nøglen for produktionsmiljøernes forretningsudvikling at tænke ud over udvekslingsopholdet i sig selv. Ved at indlejre programmer for udvekslingsophold i en større fortælling om oplevelser, produkter, branding og samarbejde kan man skabe en økonomisk bæredygtig ramme, hvor alle parter bidrager lidt, og alle får meget igen.

Det kræver en entreprenant tilgang, som heldigvis afspejles i flere af de nævnte cases. Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at med de rette anbefalinger og initiativer kan disse forretningsperspektiver styrkes, fx gennem øremærkede støttepuljer, der kobler programmer for udvekslingsophold til SMV-innovation, kulturarvsbevaring og/eller EU's programmer.

Initiativer som Nordisk Udveksling/Nordic Exchange Programme i Norge og Danmark har allerede vist potentialet i at forbinde produktionsmiljøer og udøver på tværs af landegrænser. Flere interviewpersoner har udtrykt ønske om at fortsætte og udvide denne type udveksling. SPOK-netværket i Sverige har også udtrykt ønske om at sprede sin model til andre lande, hvilket viser interessen for at tænke fælles nordisk.

Kulturens Analyseinstituts anbefalinger

Med afsæt i rapportens indsigter opstilles der i dette afsnit en række handlingsorienterede anbefalinger for at styrke udvekslingsophold i produktionsmiljøer i Norden. En indledende anbefaling til, hvordan et samarbejde kan styrkes bredt i Norden og hvilke eksisterende aktører, der kunne deltage i denne styrkelse, indleder afsnittet. Herefter følger fire afsnit med anbefalinger rettet mod målgrupperne:

- Kunsthåndværkere og designere
- Produktionsmiljøer med eller uden udvekslingsophold
- Fonde og organisationer
- Politikere og myndigheder

Anbefalingerne er tænkt som brikker i en helhedsplan, hvor kunsthåndværkere og designere, produktionsmiljøer med udvekslingsophold, fonde og politikere hver især skal gøre sit, men koordinering og samarbejde imellem de forskellige grupper er også en tungtvejende del.

Papirmuseet, Silkeborg, Danmark. Foto: Museum Silkeborg, Papirmuseet, 2024/2025

Anbefalinger til styrket samarbejde på tværs af Norden

Især på et samlet nordisk niveau vil en fælles indsats for udvekslingsophold i produktionsmiljøer målrettet de ovenstående målgrupper have stor effekt, idet landene får bedre vilkår til at lære af hinanden og forme de lokale indsatser på et vidensbaseret grundlag. Nogle tiltag kan således iværksættes lokalt af de involverede parter selv, mens andre kræver politisk eller strukturel opbakning. Det er en generel iagttagelse fra Kulturens Analyseinstituts side, at de nordiske lande overordnet set har forskellige styrker og traditioner inden for kunsthåndværk og design, som med fordel kan bringes i spil gennem øget samarbejde. Et tættere nordisk samarbejde kunne fokusere på erfaringsudveksling i form af deling af viden og erfaringer mellem produktionsmiljøer med forskellige specialiseringer og organisationsformer, igennem fx udnyttelse af komplementære kompetencer, hvor de forskellige nordiske landes særlige faglige styrkepositioner tydeliggøres og udnyttes.

Kulturens Analyseinstitut vurderer, at ved at fremhæve den faglige specialisering, materialernes kvaliteter, egenskaber, viden og historie kan de nordiske udvekslingsophold bidrage til at brande den nordiske identitet som noget særligt udadtil i en styrket position: Egenart i materialer, håndværksstolthed og bæredygtig forankring og bevarelse af metode og viden.

En fælles synliggørelse, hvor der samarbejdes om at præsentere muligheder for nordiske udvekslingsforhold som en samlet ressource er en oplagt strategisk anbefaling som udtrykkes i det følgende henvendt til fonde og brancheorganisationer. Initiativer som Nordic Exchange Programme i Norge og Danmark har allerede vist potentialet i at forbinde produktionsmiljøer og udøvere på tværs af landegrænser. Baseret på undersøgelsen tegner der sig således en række muligheder for at styrke udvekslingsophold i produktionsmiljøer på tværs af Norden.

Hvis der arbejdes systematisk med at styrke en praksis for udvekslingsophold i produktionsmiljøer på tværs af Norden, er det Kulturens Analyseinstituts vurdering, at det kan føre til:

- Øget kunstnerisk udvikling og innovation inden for kunsthåndværk og design
- Styrket bevarelse af kunsthåndværk og designtraditioner gennem aktiv praksis og videreførelse
- Større mangfoldighed blandt deltagere der søger udvekslingsophold
- Produktionsmiljøer med stærkere netværk og ressourcegrundlag
- Tættere forbindelser på tværs af den nordiske kunsthåndværk- og designscene

Det er Kulturens Analyseinstituts vurdering, at feltet for udvekslingsophold for kunsthåndværkere og designere drives af en fælles passion for at fremme deres udvikling og evne til at reagere på samfundsmæssige udfordringer gennem håndværk og design, ligesom man ser det på kunstområdet og dette felts udøvere i fx Finland (Heinämaa, 2020). De nordiske udvekslingsophold kan blive eksempler på, hvordan denne fælles passion kan kobles med konkrete resultater i form af nye værker, nye produkter, nye fællesskaber – der rækker langt ud over selve opholdenes varighed.

Eksisterende netværk, organisationer og finansieringskilder

Det er værd at bemærke at etablerede netværk, organisationer og finansieringskilder med fordel kunne gå sammen om at styrke det nordiske samarbejde.

Disse er blandt andre:

- **Nordic Network of Crafts Associations (NNCA):** Et samarbejde mellem de nordiske kunsthåndværk- og designorganisationer, der kan bidrage til koordinering og formidling.
- **SWAN (Swedish Artist Residency Network):** Et netværk for svenske residencies på tværs af kunst, kunsthåndværk, design, film, litteratur, musik og dans.
- **Baltic-Nordic Residency Forum:** Et forum for residency-operatører i den baltisk-nordiske region.
- **Nationale kunstfonde og råd:** Statens Kunstfond (DK), Norsk Kulturfond (NO), Kulturrådet (SE) m.fl.
- **Nordisk Kulturfond og Nordisk Ministerråd:** Centrale kilder til nordisk finansiering, herunder gennem Nordisk Ministerråds handlingsplan 2025-2030 (Nordisk Ministerråd, 2025), der lægger vægt på kultur som drivkraft.

På EU-niveau findes der programmer i skæringspunktet mellem kultur og erhverv, som Creative Europe og Horizon Europe med temaer som kreativ innovation, cirkulær økonomi eller håndværkstraditioner, der kunne være relevante for initiativer for udvekslingsophold. Også SMV-puljer, innovationsfonde og kulturarvsmidler kan potentielt støtte programmer for udvekslingsophold, der arbejder med produktudvikling eller truede teknikker og viden inden for design og kunsthåndværk.

Anbefalinger til kunsthåndværkere og designere

Disse anbefalinger er til dig, der vil udvikle din praksis via et udvekslingsophold i et produktionsmiljø.

Opsøg produktionsmiljøer med udvekslingsophold aktivt: Se udvekslingsophold som et strategisk led i din karriereudvikling, ikke kun en mulighed for at lave et projekt, men også for at lære nye teknikker og udvide dit netværk. Hold dig informeret om opslag (brug netværk, sociale medier, evt. den foreslåede nordiske portal, når den findes). Hvis et specifikt sted interesserer dig, så tøv ikke med selv at kontakte produktionsmiljøet med en projektidé.

Forberedelse og indstilling: Sæt dig ind i produktionsmiljøets kontekst inden opholdet; lær om stedets historie, faciliteter og teknikker. Det vil gøre, at du hurtigere kan falde ind og få optimalt udbytte. Hav klare mål for, hvad du vil opnå fagligt, men vær også åben for at eksperimentere og lære undervejs.

Praktiske aftaler på plads: Sørg for, at der er klare aftaler om de praktiske rammer. Bliver der lavet en kontrakt eller memorandum of understanding (MoU), så tjek, at det dækker vigtige punkter som forsikring (hvad hvis du eller dit udstyr kommer til skade), ophavsret og ejerskab af værker (typisk beholder du dine værker, men værten kan måske beholde et eksemplar – få det aftalt), og hvad der sker med eventuelle prototyper, efterfølgende hjemtransport osv. Klare aftaler og forventningsafstemning skaber tryghed og lader dig holde fokus på det væsentlige.

Bidrag til produktionsmiljøet og lokalsamfundet: Vær indstillet på, at et udvekslingsophold også kan indebære at indgå i et fællesskab. Bidrag aktivt – det kan være at holde en uformel artist talk, lave en lille workshop for lokale eller dele noget af din egen kunnen med produktionsmiljøets lokale fagfæller. Erfaringen viser, at dette kan åbne døre for nye samarbejder eller ophold.

Giv erfaringerne videre: Når du har været på udvekslingsophold, så del dine oplevelser og resultater med kolleger og i offentligheden. Brug evt. sociale medier, faglige netværk, masterclasses eller udstillinger til dette. Det gavner ikke kun produktionsmiljøet med synlighed, men hjælper også andre kunsthåndværkere og designere med at opdage muligheden. På den måde bliver du ambassadør for produktionsmiljøet og/eller udvekslingsophold generelt, og en stærkere forståelse kan føre til bedre støtte og flere og bedre udvekslingsmuligheder fremover.

Anbefalinger til produktionsmiljøer

Disse anbefalinger er til jer, der allerede tilbyder udvekslingsophold eller jer der er nysgerige på hvordan det kan gøres hensigtsmæssigt.

Formalisér og synliggør jeres tilbud: Selvom I er en lille aktør, så hjælp potentielle ansøgere ved at have grundlæggende information offentligt tilgængelig. Lav en kort introduktion på jeres hjemmeside (på både skandinavisk og engelsk), der beskriver, hvad I tilbyder (faciliteter, varighed, evt. omkostninger/legater), og hvordan man kan kontakte jer eller ansøge om et udvekslingsophold. Med andre ord klar info som signalerer professionalisme og åbner for henvendelser fra talenter, der ellers ikke kender jer.

Hjælp udøverne: Typiske barrierer der forhindrer udøvere i at opsøge udvekslingsophold, handler om økonomi, bolig, transport og praktiske forhold. Gør, hvad I kan, for at tilbyde løsninger på disse udfordringer. Hvis I har svært ved at skaffe penge til honorar, så prøv i stedet at hjælpe med bolig – måske kan I få en aftale med en lokal boligforening, hotel eller højskole om rabat eller et sponsorat af en bolig til jeres residensgæster. Eller omvendt: Hvis I ikke har egen bolig, så søg midler til et arbejdsstipendium, der kan hjælpe med leveomkostninger. Selv små tiltag som at have en cykel eller delebil til rådighed eller at hjælpe med at søge legater kan gøre en forskel. Tænk utraditionelt i partnerskaber: En lokal brugs eller supermarked kan sponsorere dagligvarer, en autoforhandler kan låne en bil mod kreditering osv. Alt sammen noget, der aflaster udøvernes udgifter og dermed gør opholdet mere attraktivt.

Forventningsafstemning og planlægning: Inden opholdet starter, så tag en grundig dialog med den valgte udøver om projektet. Aftal, hvilke maskiner og materialer der skal bruges, og hvad I kan stille til rådighed. Hav også en plan B i baghånden, hvis noget går galt, fx hvis en maskine bryder ned, eller hvis nøglepersonale bliver syge. På den måde er I godt rustet, hvis der opstår udfordringer undervejs. Tal om og lav meget gerne en skriftlig aftale, der også nævner eventuelle forventninger om åbent hus-arrangementer, deltagelse i kommunikation, donation af et værk eller lignende, så der er gensidig klarhed.

Papirmuseet, Silkeborg, Danmark. Foto: Museum Silkeborg, Papirmuseet, 2024/2025

Netværk og vidensudveksling med kolleger: Træk på andres erfaringer for at udvikle jeres program. Tag kontakt til lignende produktionsmiljøer i ind- og udland – de deler ofte gerne viden om fx finansiering, kontrakter, sikkerhed, hensigtsmæssig brug af ressourcer m.m. Overvej at byde ind i eller skabe netværk. I kunne fx lave aftaleudvekslinger, hvor personale fra jeres sted besøger et andet og omvendt, for at lære best practice. Sammen står I stærkere, også når I skal forklare omverdenen værdien af jeres arbejde.

Dokumentér og mål effekten: Sørg for at dokumentere, hvad der kom ud af udvekslingsopholdet. Hvilke resultater blev skabt? Blev de vist frem? Opstod der nye samarbejder? Hvor mange publikummer dukkede op til åbent hus? Saml også gerne udtalelser fra kunsthåndværkere og designere om, hvad opholdet betød for dem. Disse data og historier er guld værd, når I søger funding eller vil i pressen, for de viser konkret, hvorfor det, I gør, er vigtigt. Over tid kan I opbygge en case-portefølje, der viser jeres værd, hvilket kan hjælpe med at overbevise sponsorer og offentlige støttegivere.

Fleksible formater for udvekslingsophold og behov for diversificering: Flere internationale erfaringer viser, at succesfulde programmer for udvekslingsophold ofte tilpasses udøvernes forskellige behov.

For at øge tilgængeligheden bør udvekslingsophold i produktionsmiljøer tilbyde flere fleksible formater. Det gælder særligt:

- Kortere, intensive ophold (2-4 uger). Disse ophold kan være relevante for kunsthåndværkere og designere med omsorgsforpligtelser eller sideløbende arbejde.
- Gentagne ophold over tid. Muligheden for at udøver kan vende tilbage til et produktionsmiljø flere gange over en længere periode kan styrke kunsthåndværkere og designeres relation til produktionsmiljøet, lokalsamfundet og fremme dybere samarbejde.
- Hybride ophold. Kombinationen af fysiske og digitale elementer (fx online introduktion til teknikker efterfulgt af fysisk tilstedeværelse) kan øge tilgængeligheden og mindske klimabelastningen fra rejser.
- Pop-up-udvekslingsophold. Formater, der ikke har intentioner om at blive permanente, men hvor værdien ligger i det midlertidige forløb og adgang.
- Nomadisk format. Et format for udvekslingsophold, hvor der samarbejdes på tværs af produktionsmiljøer, og hvor kunsthåndværkere og designere kan rejse mellem forskellige produktionsmiljøer, som evt. er indgået i et samarbejde.

Anbefalinger til fonde og brancheorganisationer

Disse anbefalinger er til jer, der arbejder for kulturel udveksling og/eller kunsthåndværk og designområdet og ønsker at styrke mulighederne for udvekslingsophold i produktionsmiljøer i Norden.

Priorité kunsthåndværk og udvekslingsophold eksplicit i støttepuljer: Når I uddeler midler til kunst og kultur, så overvej at oprette øremærkede puljer eller kategorier for udvekslingsophold i produktionsmiljøer. Ofte kommer initiativer som disse i klemme mellem fx billedkunstpuljer og erhvervspuljer. Et klart signal om, at de er ønskede, kunne være at nævne dem specifikt i puljerne. Dette vil få flere til at søge og udvikle udvekslingsmuligheder på området.

Gør ansøgningsprocesser smidige for små aktører: Mange produktionsmiljøer er små og har ikke professionel erfaring med fundraising. Overvej målrettet out-reach og rådgivning samt forenkede ansøgningsskemaer til mindre beløb, eller giv mulighed for dialog med ansøgere undervejs. Fleksible, måske flerårige rammetilskud vil give arbejdsro til at udvikle kvaliteten, frem for at produktionsmiljøer hvert år skal bruge uforholdsmæssig meget tid på at søge midler til næste sæson.

Papirmuseet, Silkeborg, Danmark. Foto: Museum Silkeborg, Papirmuseet, 2024/2025

Støt netværk og kapacitetsopbygning: Ud over at støtte de enkelte udvekslingsophold, så støt gerne initiativer der understøtter udviklingen af området. En nordisk konference fx eller workshop, hvor aktører mødes og udveksler erfaringer. Eller et nordisk matchmaking-program fx, der parrer kunsthåndværkere og designere med relevante produktionsmiljøer for at hjælpe nye partnerskaber i gang. Brancheorganisationer som Norske Kunsthåndverkere, Danske Kunsthåndværkere & Designere, Svensk Form m.fl. opfordres til at sætte udvekslingsophold på dagsordenen, fx ved mere aktivt at formidle mulighederne til deres medlemmer eller måske endda facilitere mindre udvekslingsophold, evt. i samarbejde med fonde.

Krav om bæredygtighed og inklusion: Som fond eller støttegiver har I mulighed for at drive feltet i en positiv retning ved at stille krav om, at ansøgere reflekterer over bæredygtighed i deres projekt. I kunne fx spørge: Hvordan vil I minimere klimaaftrykket? Hvordan vil I sikre bred ansøgerrekruttering? Samtidig kan I tilbyde viden og sparring om disse emner, måske gennem webinarer eller rådgivning til jeres ansøgere. Dette vil højne standarden for at arbejde med bæredygtighed.

Vidensarkiv for traditionelle produktions- og håndværksteknikker: Udvekslingsophold i produktionsmiljøer spiller en central rolle i arbejdet med at bevare immateriel kulturarv. Etableringen af en fælles digital platform med viden og teknikker vil sikre, at arbejdsmetoder og materialeforståelse bevares og videreføres. Inspiration kan hentes fra projekter som UNESCO's "Memory of the World" (UNESCO, 1992) samt initiativer som det hollandske "Crafts Archive" (Crafts Council Nederlands, 2012). Et vidensarkiv kan fungere som en ressource både for udvekslingsophold og for det bredere kunsthåndværk- og designmiljø, og det bør forankres i et nordisk samarbejde mellem eksisterende institutioner.

Initiativet kunne indebære:

- Videoarkiv og digitale vejledninger om traditionelle teknikker fra forskellige nordiske produktionsmiljøer med udvekslingsophold
- Interviews med erfarne kunsthåndværkere og designere samt repræsentanter fra produktionsmiljøer om udvikling og udfordringer
- En fælles "kunsthåndværk- og designbank", hvor kunsthåndværkere, designere og produktionssteder kan registrere deres forskning og eksperimenter.

Rådgivere og økonomisk støtte: Mange kunsthåndværkere og designere står alene med kontraktuelle og administrative spørgsmål, når de deltager i et udvekslingsophold. Erfaringer fra fx Norwegian Crafts viser, at standardiserede kontraktskabeloner kan mindske usikkerhed, men mange kunsthåndværkere og designere har fortsat brug for specialiseret rådgivning.

Derfor anbefales det, at der etableres:

- En nordisk rådgivningsfunktion for kunsthåndværkere og designere, hvor de kan få hjælp til fx skat, kontraktforhold, forsikringer og juridiske spørgsmål i forbindelse med udvekslingsophold
- En database med anbefalede advokater og økonomiske rådgivere specialiseret i kunsthåndværk- og designfeltet, som kunsthåndværkere og designere og produktionsmiljøer kan trække på
- Obligatorisk vejledning for alle kunsthåndværkere og designere, der modtager støtte til udvekslingsophold, så de får bedst muligt udbytte af opholdet uden økonomiske eller juridiske faldgruber

Videndeling og digital platform: Undersøgelsen viser, at information om udvekslingsophold ofte er svært tilgængelig. Øget digital tilgængelighed kan demokratisere og øge information om muligheder for udvekslingsophold og gøre det lettere for både etablerede og nye kunsthåndværkere og designere at finde relevante ophold. Internationale databaser findes inden for udvekslingsophold på billedkunstområdet, fx Res Artis og TransArtists. En lignende database for kunsthåndværkere og designere kunne med fordel udvikles og efterspørges af målgruppen.

En digital infrastruktur kunne styrke dette og fx inkludere:

- Samlet oversigt: En fælles digital platform eller portal, der præsenterer muligheder for udvekslingsophold i produktionsmiljøer på tværs af Norden
- Flersproget information: Tilgængeliggørelse af information på flere sprog for at reducere sprogbarrierer
- Deling af ansøgningsvejledninger: Tydelig information om ansøgningsprocedurer, finansieringsmuligheder og praktiske forhold
- Oplysning om juridiske forhold: Undersøgelsen peger på, at produktionsmiljøer og kunsthåndværkere og designere i udvekslingsophold kunne styrkes, hvis information om fx forsikring og ophavsret samt vejledning i indgåelse af samarbejdskontrakter i forbindelse med produktioner var mere tilgængelig.

Anbefalinger til politikere og beslutningstagere

Disse anbefalinger er til jer, der arbejder for kultur, erhverv og innovation – lokalt, regionalt, nationalt og i Norden.

Tænk tværsektorielt, fordi programmer for udvekslingsophold kan have værdi på flere områder: Husk, at disse programmer ikke kun handler om design, kunsthåndværk og kultur. De vedrører politikområder som erhverv, uddannelse (håndværk og designkompetencer løftes, og børn/unge involveres i projekter), regional udvikling og turisme (kulturtilbud skaber liv i yderområder og tiltrækker besøgende). Derfor bør støtten til udvekslingsophold også ses som en tværsektoriel investering. Erhvervsministerier, regionale strategier og landdistriktsprogrammer kan fx medfinansiere ophold, hvis man dokumenterer jobskabelse eller produktinnovation, mens kulturarvsmyndigheder kan støtte dem, der arbejder for kulturel bæredygtighed. Politikere kan facilitere disse synergier ved at skabe kontakt mellem forskellige forvaltningsgrene om fælles initiativer.

Rosanna Vibe, prosess foto, Marie Ekstedt Bjersings Vevstudio, Mölndal, Sverige. Foto: Rosanna Vibe, 2024

Integrer udvekslingsophold i produktionsmiljøer i forskellige politiske strategier: Sæt ambitiøse mål for området, fx at hvert nordisk land inden 2030 har et vist antal internationalt anerkendte udvekslingsophold i produktionsmiljøer. Inkluder disse mål i nationale kulturhandlingsplaner og i Nordisk Ministerråds næste samarbejdsprogram. Ved at anerkende udvekslingsophold inden for kunsthåndværk og design som en strategisk vigtig indsats, der både fremmer design, kunsthåndværk, kulturarv og erhverv giver I feltet tyngde og retning. Det kunne fx udmøntes i en nordisk ministererklæring, der bakker op om at styrke denne form for udvekslingsophold og dette praksisområde.

Skab bedre rammevilkår gennem lovgivning og incitamenter: Overvej tiltag, der kan fjerne nogle af de strukturelle barrierer. Det kunne være skattemæssige incitamenter, fx at kunsthåndværkere og designere på ophold i udlandet kan få fradrag for dobbelt husførelse, eller at værtsinstitutioner får afgiftsfritagelse for visse omkostninger forbundet med udvekslingsophold. Det kunne også være at arbejde for lettere visumprocedurer for udøvere uden for Norden, evt. via en særlig kulturordning, så internationale udvekslinger fremmes. Desuden kan investeringer i kulturelt iværksætteri tænkes sammen med udvekslingsophold, fx ved at lade produktionsmiljøer indgå som hubs i iværksætterprogrammer.

Fejr succeser og kommunikér værdien: Giv anerkendelse, når det går godt. Hvis en udøver, der har været på et ophold lokalt, vinder en pris, eller et produktionsmiljø har jubilæum, så markér det med en hilsen eller omtale. Offentlige skulderklap giver moralsk støtte til de involverede og synliggør indsatsen for et bredere publikum, og det skaber synlighed som gør det lettere at søge til at udvikle produktionsmiljøernes arbejde med udvekslingsophold. I kunne fx indstifte en årlig pris, der anerkender et produktionsmiljø eller udvekslingsophold for at fejre innovation og inklusion i feltet. Ved at fortælle de gode historier politisk bidrager I til at legitimere brug af ressourcer på området.

Videndeling og digital platform: Undersøgelsen viser, at information om udvekslingsophold ofte er svært tilgængelig. Yderligere politisk opbakning til en fælles nordisk digital platform kan styrke hele området med samlede oversigter, som præsenterer muligheder for udvekslingsophold, med flersproget information, deling af vejledninger og oplysninger om juridiske forhold mv.

Vidensarkiv for traditionelle produktions- og håndværksteknikker: Udvekslingsophold i produktionsmiljøer spiller en central rolle i arbejdet med at bevare immateriel kulturarv. Yderligere politisk opbakning til etableringen af en fælles digital platform med viden og teknikker, forankret i et nordisk samarbejde, vil medvirke, at arbejdsmetoder og materialeforståelse bevares og videreføres.

Efterord ved Kulturens Analyseinstitut

Vi ønsker først og fremmest at rette en særlig tak til kunsthåndværkere og designere samt produktionsmiljøer, som har deltaget i interviews, surveys og workshops som led i analysens empiriske grundlag. Deres bidrag har sikret, at rapporten hviler på et solidt fundament af kvalitative indsigter.

Vi håber, at resultaterne vil være til gavn for beslutningstagere, fonde og brancheorganisationer, produktionsmiljøer og ikke mindst kunsthåndværkere og designere som alle arbejder for at understøtte skabelsen af unikt kunsthåndværk og design i hele Norden.

En særlig tak til følgegruppens medlemmer som er kommet med værdifuld sparring, gode råd og indsigter undervejs; repræsentanter fra Nordisk Kulturfond, Statens Kunstfond og Norwegian Crafts.

Giver denne rapport anledning til spørgsmål eller kommentarer, er man meget velkommen til at kontakte os i Kulturens Analyseinstitut.

Esben Danielsen, direktør
Kulturens Analyseinstitut
Roskilde, 19. august, 2025

Referencer og bilag

Empirisk materiale (interviews): Analysen bygger bl.a. på transskriberede interviews med nedenstående 10 produktionsmiljøer i 2024, hvor otte af dem har indgået i forløb med tilskudsmodtagere fra ”Nordic Exchange Programme: Production, Knowledge and Skills” i 2024.

- Guldagergaard – Internationalt Keramisk Forsknings- og Videnscenter (Danmark)
- Kunsthall Grenland (Norge)
- Linen Stories (Finland)
- Steinprent Galleries (Færøerne)
- Göteborgs Remfabrik (Sverige)
- Vevft (Norge)
- Art Factory / Vevestudio (Sverige)
- SPOK /Form/Design Center (Sverige)
- Jillat – Sami Dance Center (Sverige)
- Papirmuseet Museum Silkeborg (Danmark)

Interviews er anvendt som primære datakilder for denne rapport; citater er indlejret i teksten hvor relevant. Referencer og bilag, herunder interviewguider og spørgeskemadata, kan fremlægges efter behov.

Her er et udvalg af baggrundslitteratur og rapporter anvendt i analysen:

European Crafts Alliance (2023). "The European Market for Crafts –". Denne rapport identificerer iværksætteri som en af de store udfordringer for kunsthåndværkere og fremhæver behovet for forretningskompetencer. Den diskuterer også, hvordan bæredygtighed kan være en drivkraft for innovation i håndværkssektoren.

Craft Council Netherlands (2012). "Craftsmap". Hentet 19. august 2025 fra Craftsmap: <https://craftscouncil.nl/craftsmap-nl/>.

Nordisk Ministerråd (2025). "Nordisk Ministerråds politiske prioriteter 2025-2030", August 2025 fra <https://www.norden.org/da/nordisk-ministerraads-politiske-prioriteter-2025-2030>

Heinämaa, R. (2020). Den finländska residentsverksamheten i dag – nuläge och utvecklingsbehov. Föreningen Konstsamfundet r.f. Helsingfors.

UNESCO. (1992). "Memory of the World". Hentet 19. August 2025 fra Memory of the World: <https://www.unesco.org/en/memory-world>.

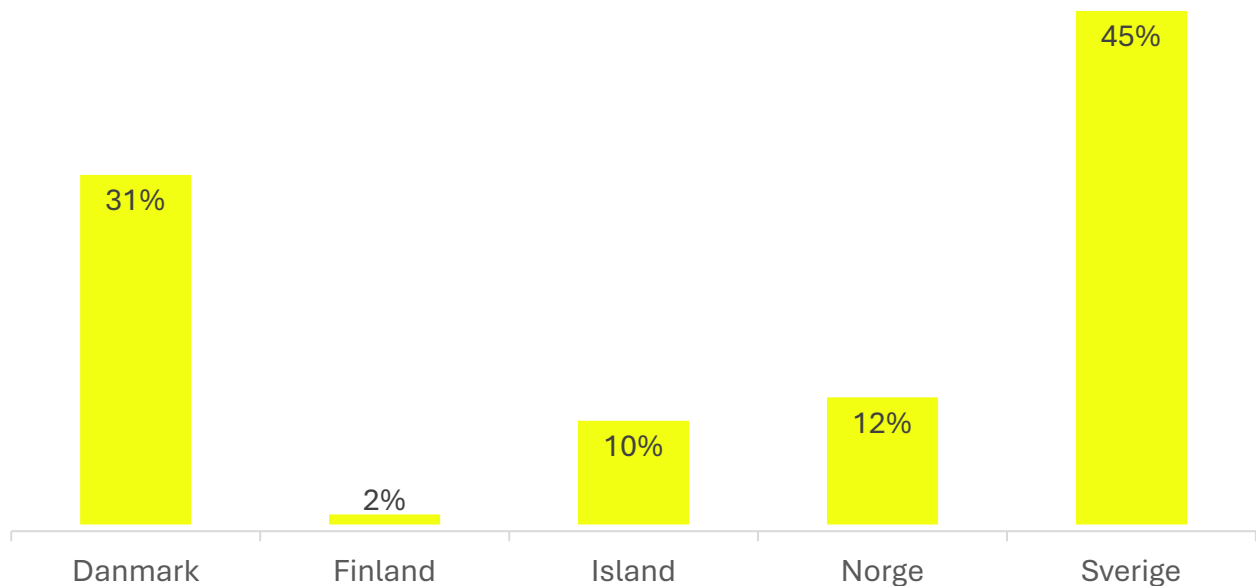
UNESCO (2022). "Re-Shaping Policies for Creativity: Addressing Culture as a Global Public Good", global rapport, der bl.a. fremhæver kulturens rolle i bæredygtig udvikling og mobilitet.

World Crafts Council Europe (2023). "Resilience of the Craft Sector in Europe", undersøgelse af håndværkssektorens udfordringer og anbefalinger, inkl. vigtigheden af forretningskompetencer og netværk.

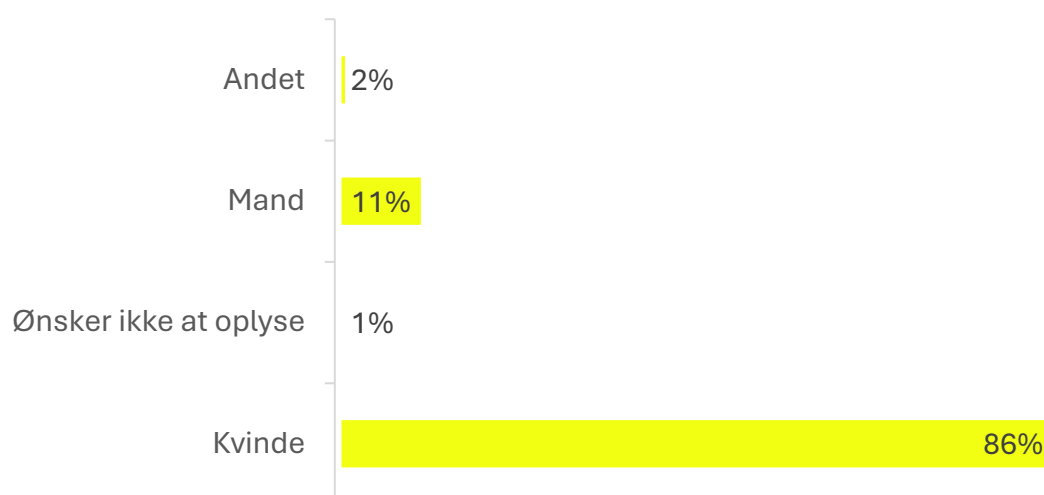
Bilag

Visualisering af data fra spørgeskemaundersøgelsen

Fordeling af besvarelser

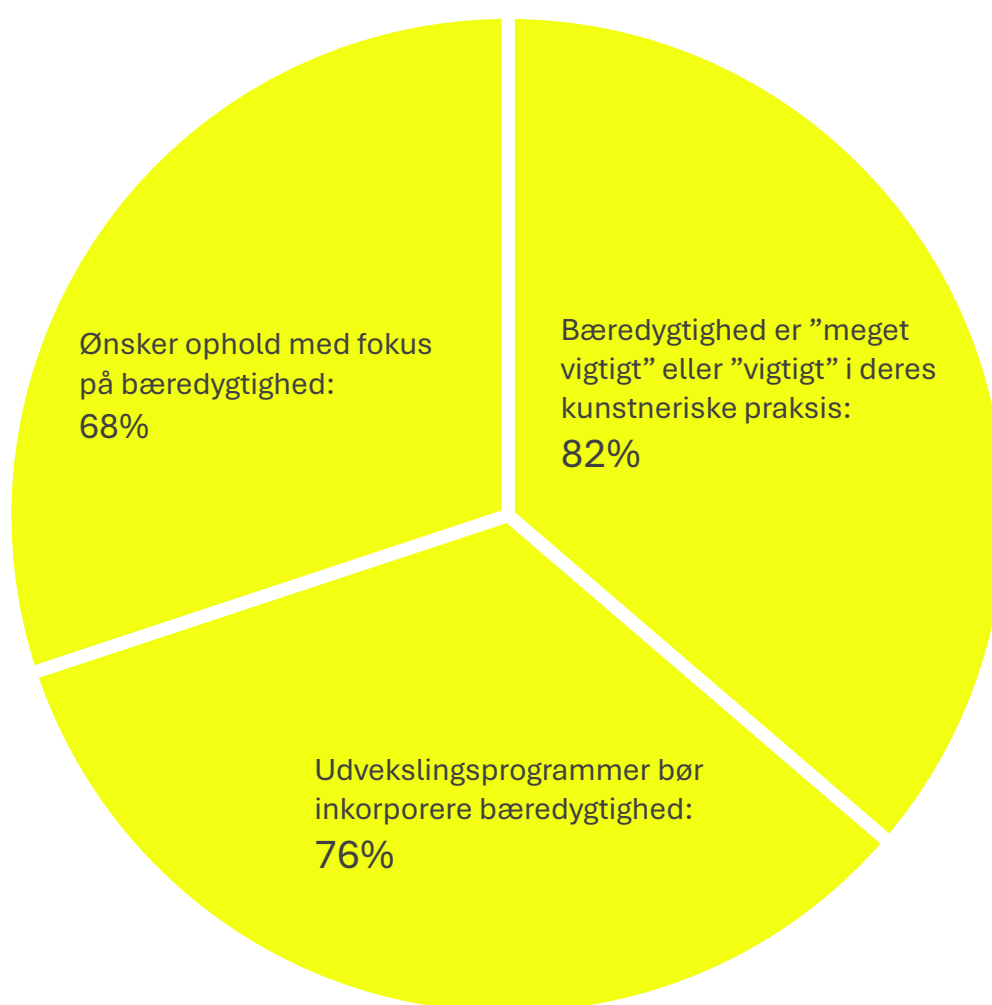

Angivet køn

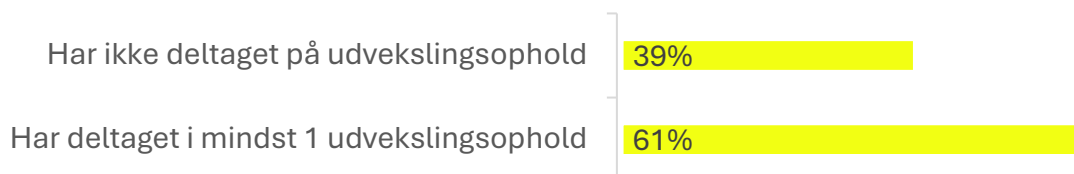
Bæredygtighedsfokus

(svarmulighed: sæt kryds ved alle relevante faktorer)

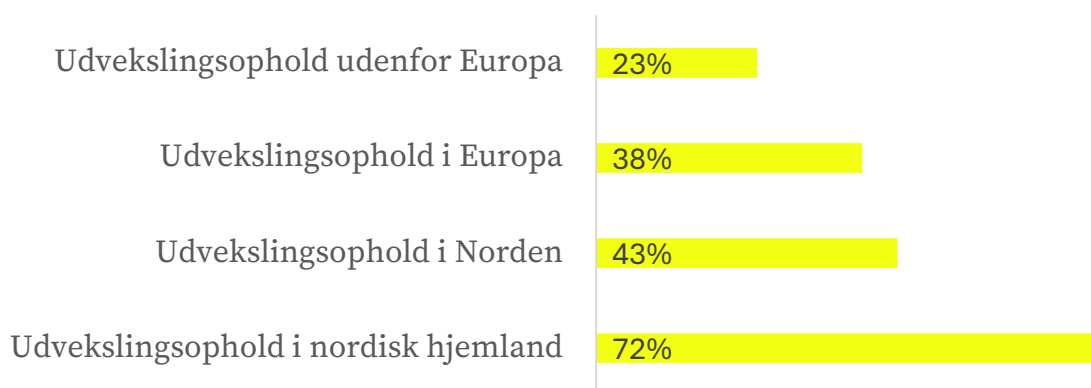
Visualisering af data fra spørgeskemaundersøgelsen

Erfaringer med udvekslingsophold

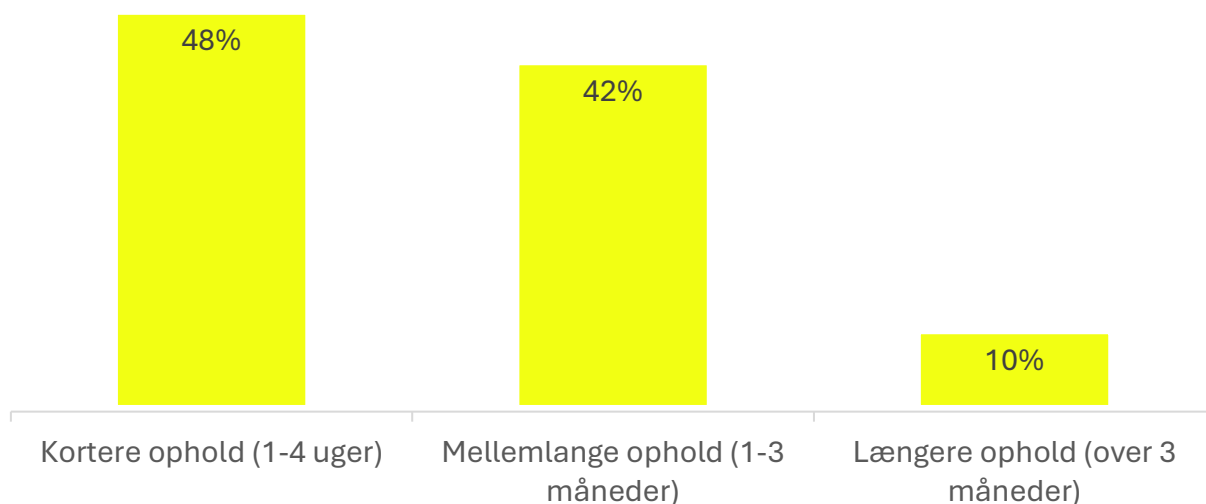

Placering af udvekslingsophold

(svarmulighed: sæt kryds ved alle relevante faktorer)

Udvekslingsopholdenes varighed

Visualisering af data fra spørgeskemaundersøgelsen

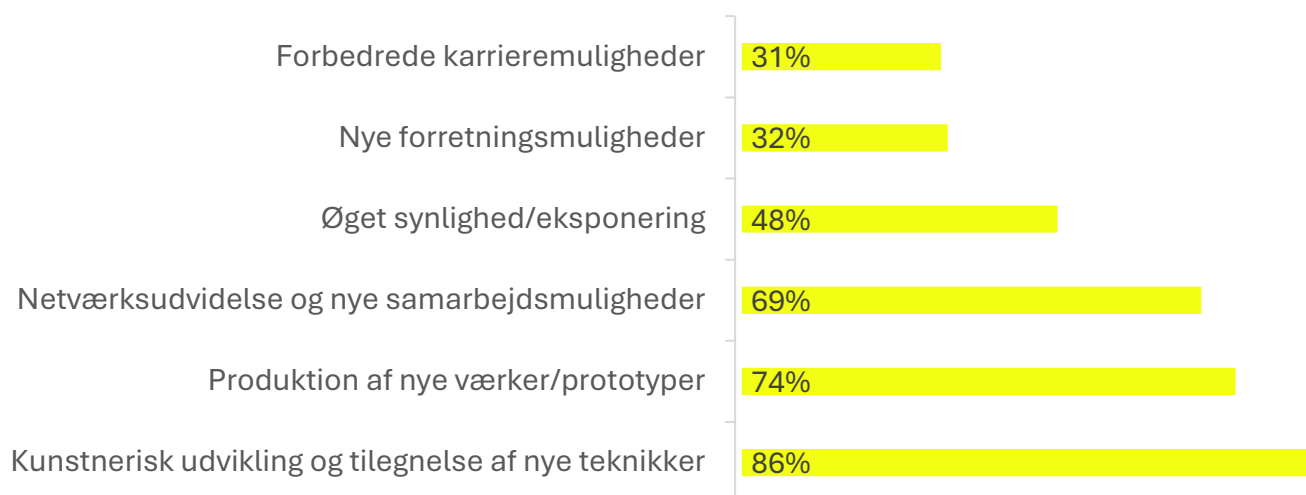
Motivationsfaktorer

(svarmulighed: sæt kryds ved alle relevante faktorer)

Oplevet udbytte

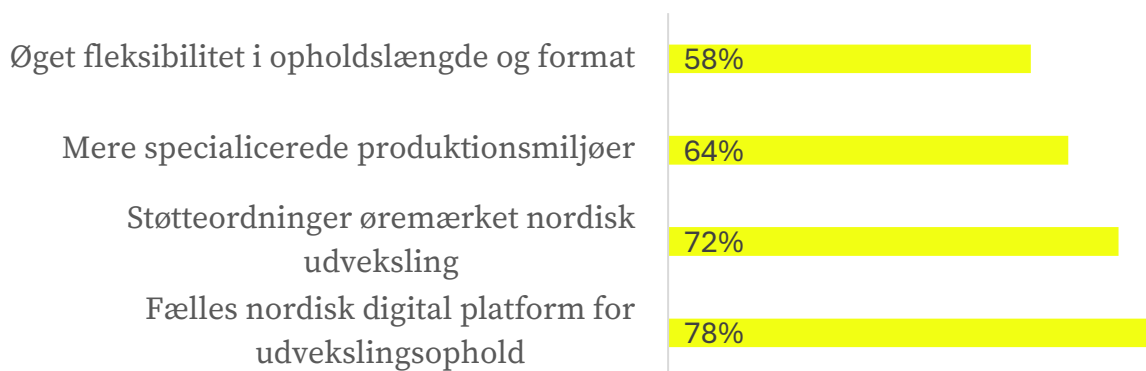
(svarmulighed: sæt kryds ved alle relevante faktorer)

Visualisering af data fra spørgeskemaundersøgelsen

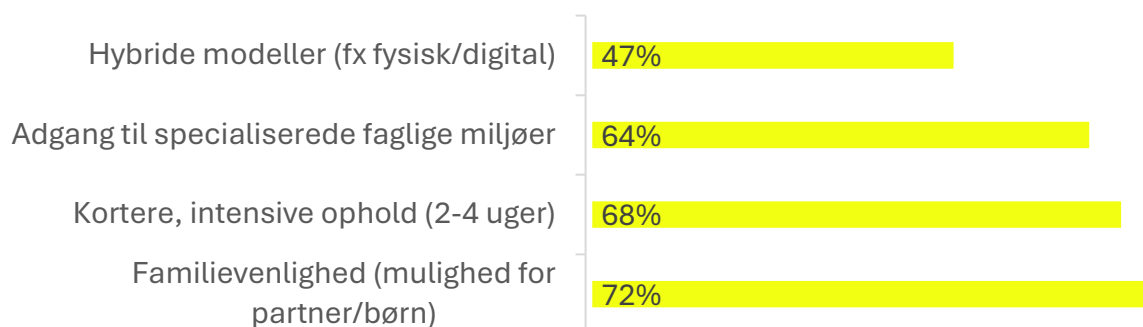
Udviklingspotentialer

(svarmulighed: sæt kryds ved alle relevante faktorer)

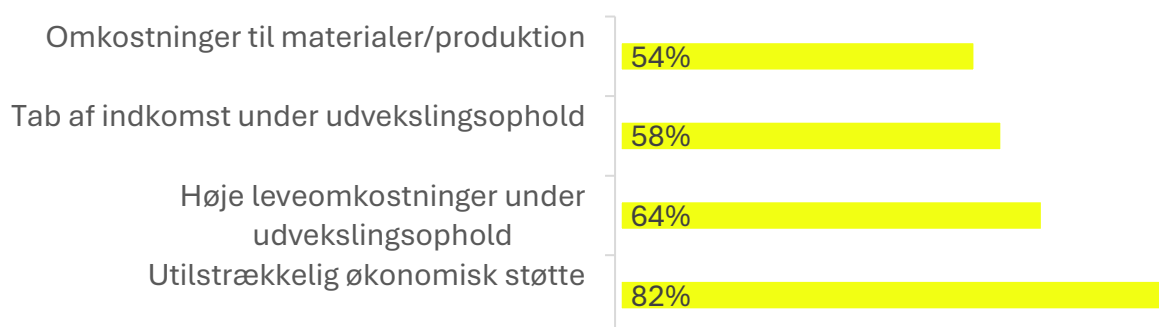
Behov

(svarmulighed: sæt kryds ved alle relevante faktorer)

Økonomiske barrierer

(svarmulighed: sæt kryds ved alle relevante faktorer)

KULTURENS ANALYSEINSTITUT

Kulturens Analyseinstitut
(+45) 69 16 26 69
info@kulturanalyser.dk
Stændertorvet 3 D,
4000 Roskilde, Denmark